

Onderrichtingen en wenken omtrent het kunstmatig zingen ... vrij gevolgd, met toepassing op de behoeften van den tegenwoordigen tijd

<https://hdl.handle.net/1874/24122>

30

ONDERRIGTINGEN EN WENKEN

OMTRENT HET

KUNSTMATIG ZINGEN,

TEN DIENSTE VAN ALLE, DIE ZICH ZELVEN OF ANDERE
DAARIN GRONDIG WENSCHEN TE OEFENEN;

VRIJ GEVOLGD, MET TOEPASSING

OP DE BEHOEFTE VAN DEN TEGENWOORDIGEN TIJD,

NAAR DE FRANSCH E VERTALING

VAN DEN DERDEN-ITALIAANSCHEN DRUK

VAN HET WERK

VAN

J. B. M A N C I N I,

in leven Kapelmeester te Weenen.

Amsterdam,
GEBROEDERS DIEDERICHS.

—
1837.

VOORBERIGT.

De Pensieri e riflessioni pratiche sopra il canto figurato, door den Weener kapelmeester J. B. MANCINI het eerst in het licht gegeven in den jare 1760, genoten steeds de welverdiende achting van alle, die bij het verhevenste en tevens natuurlijkste en eenvoudigste gedeelte der muziek prijs stellen op ware kunst en gelouterden smaak. In Duitschland, Frankrijk en Italië werden dezelve gretig ontvangen, en van den derden, door den schrijver zorgvuldig verbeterden en vermeerderden, italiaanschen druk verscheen in 1796 te Parijs op nieuw eene fransche vertaling, gelijk er twintig jaren vroeger reeds eene het licht gezien had volgens de eerste oorspronkelijke uitgave. De voorname reden van een en ander bestond voorzeker hierin, dat MANCINI een der laatste kweekelingen van den grooten zanger en onderwijzer BERNACCHI was, en diens grondbeginselen of methode op deze wijze meer algemeen bekend gemaakt had. — De naam van dezen laatste moet bij onze duitsche naburen nog heden ten dage in eere zijn; althans bediende men er zich weinig tijds geleden nog van, om ingang te verschaffen aan zeker niet onverdienstelijk werk betrekkelijk de zangkunst, welks afkomst van genoemden meester intusschen niet ten volle blijkbaar schijnt.

Wij zouden verder verschillende getuigen voor

de erkende waarde van het werk van MANCINI kunnen aanvoeren, maar onthouden ons van dergelijke aanprijzing, en willen hopen, dat het ook in deszelfs nieuwen vorm zich zelf zal aanbevelen. Die het oorspronkelijke kennen, mögen beoordeelen, of het door de omwerking en verkorting in waarde gewonnen of verloren heeft. Ons doel was hoofdzakelijk, om onze landgenooten aandachtig te maken op en grondige teregtwijzingen te geven ten aanzien van de bedachtzame aanwending van 's menschen zangvermogen; en daarmede in zekere mate eenen dam te leggen tegen de al te eenzijdige en uitsluitende vorming van hetzelfde door koor- en meerstemmige liederen-gezangen.

Ons vaderland is zoo ruim als eenig ander land voorzien van goede zangstemmen; in het bijzonder, meenen wij, is het niet arm aan zeer bruikbare alt- en aan siksche basstemmen. Gebrekkige en verkeerde ontwikkeling doet er vele mistukken en verloren gaan; terwijl het ook niet te ontkennen zal zijn, dat de luchtgesteldheid in onze meest aan zee gelegene provinciën en misschien ook, in de grootere steden althans, min geregelde of voor eene goede gezondheid nadeelige levenswijzen hier dubbele behoedzaamheid vorderen.

De hoogstvoorzichtige leiding, welke geheel den geest van dit werkje schier op elke bladzijde kenmerkt, is dus vooral in ons vaderland in acht te nemen, en moge er, al ware het slechts enkel in dit opzigt, enige bijzondere waarde aan geven boven vele duitsche en fransche leerwijzen voor het zingen, welke bij ons maar al te dikwijls blindelings en zonder eenigerhande onderscheiding wor-

den gevolgd. Van het opnoemen en beoordeelen van de voornaamste der bedoelde werken, waartoe in het laatste hoofdstuk gereede aanleiding was, onthielden wij ons opzettelijk, zoo om niet in eenigerlei opzigt partijdig te schijnen, als omdat zulks ook geheel vreemd is aan het oorspronkelijke werk, dat wij enkel wenschten voor ons land en voor onzen tijd in eenen gepasten vorm aan de behartiging van alle, die het met de edele muziek en met de verhevene en verheffende zangkunst vooral wel meenen, op te dragen.

Overigens kan dit kleine geschrift ook het zijdelingsche nut stichten van meer bepaalde denkbeelden te verspreiden, omtrent hetgeen bij het kunstmatig zingen te verstaan is door methode en wel door goede methode. Hoe menigvuldig wordt de lof van eene zoodanige aan den dag te leggen, niet toegeswaaid daar, waar zich ter naauwernood zelfs eene schaduw er van laat bespeuren? Met betrekking tot zangers en zangeressen, geldt dit in de eerste plaats; maar, al naar dat de instrumenten steeds meer of min zang hebben na te bootsen, laat zich deze vraag ook toepassen op alle uitvoeringen, welke strekken kunnen, om virtuositeit in dit opzigt te betoonen. Het is met name het vijfde hoofdstuk, dat wij aan alle zonder onderscheid ter bijzondere behartiging aanbevelen.

Ten aanzien der gisping van onbedreven zangonderwijzers, moeten wij hier nog met een woord verklaren, dat deze evenzeer uit het oorspronkelijke werk ontleend en alzoo geenszins op rekening van den Hollandschen bewerker te stellen is, dan in zooverre dat hij geene vrijheid of redenen vond, om dezelve ge-

heel achterwege te laten. In alle tijden werden er in alle vakken, zelfs in de meest eerwaardige en aanzienlijke, lieden gevonden, welke geacht konden worden dezelve niet tot eer of tot sieraad te verstrekken. Aan dezulken moge het tot eene heusche vermaning dienen: kunstlievende, onbaatzuchtige, achtenswaardige onderwijzers zullen er zich niet door getroffen kunnen vinden; maar veel eer hunne goedkeuring aan moeten hechten.

Onderwijzers van dezen stempel onderwerpen zich toch volgaarne aan de volgende vorderingen: » Ieder, die onderwijzer wil zijn, moet zich duidelijk bekend maken met hetgeen hij doen moet, » waartoe hij zich bepaalt, en onder welke voorwaarden hij daarin alleen zijn doel kan bereiken, » en zich zelven in het bezit stellen van al datgene, wat dienen kan om daarin wel te slagen. » Maar buiten deze kennis, behoort nog de gaaf, » geschiktheid en bedrevenheid tot onderwijzen hem » bijzonder eigen te zijn, die hoogstnuttig voor zijne » leerlingen wil wezen." En verder: » grondig » onderwijs vooronderstelt eenen onderwijzer, die » het geduld bezit eene zaak honderdmaal voor te » dragen en op nieuw weder van eene andere zijde » te laten zien; ook dient hij hetgeen hij onderwijst » volkomen magtig te zijn, en van ieder woord, dat » hij gebruikt, een duidelijk begrip te hebben." — De §§ 79 en 81 van NIEMEYER'S verkorte Grondbeginselen van opvoeding en onderwijs, welke, onder andere, deze vorderingen bevatten, verdienen door alle onderwijzers, zelfs ook die zich enkel met muziek bezig houden, in derzelve verband gelezen en behartigd te worden.

INHOUD.

INLEIDING	bl.	1.
HOOFDSTUK I.		
Over de stem in het algemeen, en over de registers der borst-, midden- en keel- stem of <i>faucet</i> in het bijzonder . . . »		15.
HOOFDSTUK II.		
Over het aanheffen der toonen (<i>Intona- tie</i>) »		24.
HOOFDSTUK III.		
Over de houding van den mond en de wijze, hoe denzelfven te openen . . . »		40.
HOOFDSTUK IV.		
Over de gebreken van het stemgeluid en over de middelen ter verbetering van hetzelve »		50.

HOOFDSTUK V.

Over de zangmanieren of versieringen,
als:

- 1°. het aanzwellen en weder vermindern der toonen; (*messa di voce*) bl. 62.
- 2°. het leiden der toonen; (*portamento*) » 69.
- 3°. de enkele en dubbele voorlagen en drieslagen; (*appoggiature* en *gruppetti*) » 71.
- 4°. den *triller* en den *mordent* . . . » 73.

HOOFDSTUK VI.

Over de cadenzen » 83.

HOOFDSTUK VII.

Over de ligtheid der stem » 89.

HOOFDSTUK VIII.

Over het recitatief en de verdere kundigheden, die voor eenen zanger noodig zijn » 106.

HOOFDSTUK IX.

Over de middelen, door jonge lieden aan te wenden, om wèl te slagen in hunne zangoefeningen » 115.

INLEIDING.

Is het waar, dat bij alle schoone kunsten het welslagen voor een groot deel afhangt van de kunde der onderwijzers en van hunne bekwaamheid, van de gaven, die zij voor het onderrigt bezitten; dan laat het zich ten aanzien van de zangkunst althans wel verzekeren, dat de uitslag bijna uitsluitend van den meester afhangt. Wij achten het niet ontijdig, deze stelling eenigzins meer bepaald te ontwikkelen en te bewijzen.

Al moge een teekenmeester, een schilder, een beeldhouwer, een bouwkundige, een kapelmeester, een componist niet van den eersten rang, of zelf niet vaardig en bevattelijk genoeg wezen in het mededeelen van al zijne kundigheden aan zijne

Fig. 1a.

Musical staff for Fig. 1a showing vocal ranges: Tenor, Sopraan., Alt., and Bas. The staff is divided into four sections by large curved lines, each containing a series of notes representing the range of a specific voice part.

Sopraan

Alt.

Tenor

Bas.

Detailed musical staves for Soprano, Alto, Tenor, and Bass. Each staff is divided into sections labeled with registers and tone counts:

- Sopraan:** 1° Register (4 Borsttoonen), 2° Register (8 Middentoonen), 3° Register (6 Keeltoonen).
- Alt.:** 1° Register (13 Borsttoonen), 2° Register (2 Keeltoonen).
- Tenor:** 1° Register (11 Borsttoonen), 2° Register (4 Keeltoonen).
- Bas.:** Een enkel Register (15 Borsttoonen).

(*) Mits een Octaaf lager gezongen; vergelijk fig. 1a.

Fig. 2a.

Musical staff for Fig. 2a. The top staff shows notes labeled *b*, *c*, and *d*. The bottom staff is labeled 'Uitvoering' and shows a more complex rhythmic pattern with diamond-shaped accents.

Fig. 3a.

Musical staff for Fig. 3a. The top staff shows notes labeled *b*, *c*, and *d*. The bottom staff shows a complex rhythmic pattern with various time signatures: 6/8, 6/8, and 2/4.

scholieren, zoo kunnen deze zich nogthans zelve volmaken, door het bestuderen van de meesterstukken der kunst, die voorhanden zijn en met behulp der boeken, waarin de voorbeelden of afbeeldsels er van bewaard worden. Zoo doende kunnen de jonge lieden te gemoet komen in hetgeen hun meester hen niet heeft onderrigt of leeren kennen, en de min naauwkeurige denkbeelden, die hij hun gegeven heeft, door eigene opmerkzaamheid en nadenken aanvullen. Het zou inderdaad overtollig wezen, de gedenkstukken der beroemde schilders en beeldhouwers van vroegeren en lateren tijd op te tellen, de schoone overblijfsels van tempels, schouwburgen, triomfbogen en zuilen te vermelden, benevens al hetgeen van lateren oorsprong nog aanwezig is; de muzikale voortbrengselen van onze dagen vereenigd met die van de vijf of zes laatst voorafgegene eeuwen te herinneren; dit alles is een rijke schat van leering voor allen, die hunne beoefening van de kunst, waarvóór zij leven willen, op eenen hechten grondslag wenschen te vestigen. Van den anderen kant geven de regels, welke voortvloeiden uit de zamengevatte opmerking van al hetgeen eene gezette nasporing en beschouwing der voormelde kunstvoortbrengselen als waarlijk schoon en verheven leerden kennen, meer dan éenen nieuwen stelselmatigen leidraad aan de hand, om vorderingen te maken en om met nadenken en werkzaamheid een uitstekend kunstenaar te worden.

Met de zangkunst is het anders gelegen. Te dien aanzien bestaan er geene gedenkteekenen en kunnen er die niet zijn, om de zeer eenvoudige

Fig. 4. a.

Fig. 4. a. Musical notation in 2/4 time. The right hand has a melody with notes b, c, and d. The left hand has a rhythmic accompaniment of eighth notes with accents.

Fig. 5. a.

Fig. 5. a. Musical notation in 2/4 time. The right hand has a melody with notes b, c, and d. The left hand has a rhythmic accompaniment of eighth notes with accents and triplets.

Fig. 6. a.

Fig. 6. a. Musical notation in 2/4 time. The right hand has a melody with notes b, c, and d. The left hand has a rhythmic accompaniment of eighth notes with accents and triplets.

Fig. 8. a.

Fig. 8. a. Musical notation in 2/4 time. The right hand has a melody with notes b and tr. The left hand has a rhythmic accompaniment of eighth notes with accents.

Fig. 9. a.

Fig. 9. a. Musical notation in 2/4 time. The right hand has a melody with notes tr. and b. tr. The left hand has a rhythmic accompaniment of eighth notes with accents.

reden, dat een voortreffelijk zanger niet in de mogelijkheid is, om tot het nageslacht de herinnering over te brengen van de leiding, het overleg, de bevalligheid, het vuur, waarmede hij gewoon was zijnen zang te verfraaijen. Men vindt, wel is waar, muziek, die door groote meesters geschreven en door enkele beroemde zangers volmaakt uitgevoerd werd; maar in zulk een overblijfsel vindt men niet meer dan eene dorre schets, welker eenvoudige zangwijze aan den uitvoerder volle vrijheid laat, om de samenstelling (compositie) naar zijnen smaak te verfraaijen. Wanneer een leerling deze schets tot voorbeeld kiest, ziet hij er slechts het geraamte van, en het welberekend overleg, den smaak, de buiging en schakering, waarmede dezelve werd uitgevoerd: deze kan hij niet vinden. Laat hij, bij voorbeeld, eene aria nemen, welke de beroemde ridder FARINELLI heeft gezongen en de afzonderlijk opgeschrevene veranderingen en verwisselingen er mede vergelijken, waarvan deze zich bediende, om het op te sieren, — het schoone *Ombra adorata*, hetgeen CRESCENTINI zoo veel aanzien gaf, of de aria's en variatiën, waar eene CATALANI mede schitterde, zoo bespeurt hij ongetwijfeld derzelve talenten en kundigheden in dit opzigt, maar er laat zich naar raden, welke naauwkeurig de manieren waren, die de levendige voordragt zoo hoogst verwonderlijk en volmaakt deden zijn: deze is met geene noten of andere teekens, ja met geene woorden zelfs te verklaren.

Bij de hoogere, meer kunstmatige zangkunst komt het dus bijzonder aan op mondelinge overlevering

Fig. 10. *tr.*

Musical notation for Fig. 10. The treble staff contains a sequence of notes with trills (tr.) and triplets (3). The bass staff features a dense, rhythmic accompaniment with many sixteenth notes, also including trills and triplets.

Fig. 11. *tr.*

Musical notation for Fig. 11. The treble staff begins with a trill (tr.) and a long melodic line. The bass staff has a long, continuous melodic line with many sixteenth notes.

Fig. 12. *w* *w* *w* *Fig. 13.*

Musical notation for Fig. 12 and Fig. 13. Fig. 12 shows a treble staff with notes marked with 'w' and a bass staff with a complex rhythmic pattern. Fig. 13 continues with similar rhythmic patterns in both staves.

Fig. 14 a. *b.* *Fig. 15 a.*

Musical notation for Fig. 14 a and Fig. 15 a. Fig. 14 a shows a treble staff with notes and a bass staff with trills. Fig. 15 a shows a treble staff with notes and a bass staff with trills.

b. *Fig. 16 a.* *b.*

Musical notation for Fig. 16 a. The treble staff has notes with a 'b' marking. The bass staff has notes with trills and a 'b' marking.

en persoonlijke onderrigting. Daarvoor mogen zich schriftelijke wenken en teregtwijzingen laten mededeelen, maar bepaalde regels en voorschriften zijn alleen geldig en bruikbaar voor het meer eenvoudige, enkel natuurlijke zingen, of hoogstens voor het afrigten van zangkoren. Waar de mensch alléén zingt, (of zij het ook met twee, drie of meerderen, dan toch hoofd voor hoofd op zich zelve), daar moet hij een bepaald karakter uitdrukken en zijn eigen gevoel doen spreken; en voor dit een en ander zijn geene wetten te geven.

Maar ook verder, en om meer regtstreeks ten aanzien van zangonderwijs te spreken: hoe zal een leerling, die geheel aan zich zelve en aan zijne boeken is overgelaten, het bespeuren, wanneer hij zich eenig grof gebrek aanwent? hoe zal hij dezulken gewaar worden, welke misschien uit eenen natuurlijke aanleg voortvloeijen en door eenen oplettenden onderwijzer kunnen verbeterd worden? Indien de natuurlijke gebreken of de slechte gewoonten door den leerling zelve niet te kennen zijn, hoe klaarblijkelijk is dan niet het bestuur van eenen deugdelijken léermeester noodig, ten einde de goede hebbelikheden gaande weg worden verkregen en de leergierige jeugd in de geheimen der kunst worde ingewijd?

Tot een voorbeeld uit vele moge verstrekken de vermaarde zanger ANTONIO BERNACCHI, uit *Bologna*, leermeester van den oorspronkelijken schrijver van dit werkje, J. B. MANCINI. Deze BERNACCHI was, gelijk hij zelf meermalen bekende, niet van jongs af met een gelukkig stemvermogen begaafd geweest.

Op het aanraden van kundige en welmeenende vrienden, besloot hij zich geheel te onderwerpen aan het bestuur van den onderwijzer F. A. PISTOCCHI, welke in het begin der achttiende eeuw in *Italië* in groot aanzien stond, en in de jaren 1708 en 1710 bij herhaling tot voorzitter van de philarmo-nische maatschappij te *Bologna* werd verkozen. Hier werd de jonge zanger niet slechts met toegenegenheid ontvangen, maar, zonder tijd te verliezen, werd de rigting vastgesteld, welke hij aan zijne oefeningen zou geven, zoowel ten einde de gebreken, die bij hem bespeurd werden, te doen verdwijnen, als om hem, zoo spoedig mogelijk, in staat te stellen tot het inoogsten der voordeelen, welke van eene onafgebroke en vlijtige inspanning met grond te wachten zijn. De leergierige jongeling gaf zich aan dit werk, hoe moeilijk het hem ook viel, met den meesten ijver over, en oefende zich gedurende den bepaalden tijd volgens de voorschriften van den meester, welken hij niet verzuimde elken dag te raadplegen. Zoo lang deze studiën hem bezig hielden, zong BERNACCHI noch in kerken, noch op tooneelen; hij wilde zich zelfs niet aan zijne meest trouwelijke vrienden doen hooren, en hield dit besluit vol, tot zijn meester hem raadde, van plan te veranderen en hij die volmaaktheid had bereikt, welke hem aldra de algemeene bewondering verschaft, niet slechts in *Italië*, maar evenzeer in *Engeland* en *Duitschland*, bijzonder in *Beijeren*, waar hij zich geruimen tijd gevestigd hield.

Dit enkele voorbeeld zij voldoende om aan te toonen, hoe nuttig voor eenen leerling de hulp en de

zorg van een' verstandigen onderwijzer zijn, en welke vruchten hij te verwachten heeft van zijne eigene vlijt. Op deze wijze geraakt men er toe, om natuurlijke gebreken onmerkbaar te maken en door langdurige en aanhoudende oefening de zangwerktuigen zoodanig te leeren beheerschen, dat 'eene slechte stem niet slechts middelmatig, maar waarlijk goed wordt.

Uit het aangehaalde omtrent den zanger **BERNACCHI** blijkt verder nog aan den anderen kant met opzigt tot den leerling zelve, hoe voordeelig het is, niet ingenomen te wezen met zijne eigene begaafdheden.

Vele onzer lezers zullen zich verwonderen over de meening, niet slechts in *Italië*, maar ook in andere landen, dat de zang en daarmede ook al wat de vokale muziek uitmaakt en daarstelt, sints geruimen tijd, wat derzelver innerlijke en alleen wezentlijke kunstwaarde aangaat, grootelijks in verval geraakt is, en dat er even groot gebrek bestaat aan goede scholen en onderwijzers, als aan goede zangers. Wij willen toegeven, dat zoo deze verklaring niet geheel en in allen deele op alle scholen en onderwijzers is toe te passen, derzelver waarheid maar al te zeer erkend moet worden met betrekking tot de zangers, als van welken er naauwelijks één in staat is, de ledige plaatsen der beroemde zangers van vorige tijden waardiglijk te vervullen.

De bron van dit ongeluk is in de eerste plaats te vinden in de baatzuchtigheid van een aantal onderwijzers, als welke er zich minder aan laten gelegen liggen, om de goede regels der kunst en de voorschriften en manieren, die zij kennen moeten, te

doen opvolgen, of om met behoorlijke aandacht de verschillende begaafdheden hunner leerlingen na te gaan, maar des te meer hierop bedacht zijn, dat deze, hoe eer hoe beter, te voorschijn gebragt mogen worden, ten einde daardoor eenen naam en bovenal voordeel te verwerven. De leerling vertoont dan zijn onrijp talent, om het zoo te noemen, wordt hoovaardig door de ontijdige toejuichingen van het oogeblik, laat zijne studiën varen en maakt verder niet de minste vorderingen in de geheimen en in de fijnheden der kunst. Hoe kan men onder zulke omstandigheden nog hoop koesteren van weltoegeruste zangers te zien verschijnen, daar zij overgegeven zijn aan het winst- en roembejag van meesters, die meer waarde hechten aan het aantal, dan aan de hoedanigheid hunner leerlingen? Is het mogelijk, dat een jongeling, die vlugtig de gronden der toonkunst (*) heeft doorgelopen (hoewel deze beter geleerd worden door langdurige oefening en gewoonte) en die ter naauwernood in staat gesteld is, om eenige noten of zelfs eene aria te neurien, ooit een vol-

(*) Het woord *toonkunst* is hier genomen in den zin, waarin het voorkomt in het werk: *De Socratische school, of wijsgeerte voor de negentiende eeuw*, door PH. W. VAN HEUSDE. Utrecht, 1834; 1°. deel; blad. 33. Na vooraf gezegd te hebben: »dat het wezen der muziek niet in »'s menschen uitwendige zintuigen is te vinden, maar hoo- »ger, in 's menschen ziel zelve, gezocht moet worden," laat de Hoog-Gel. Schrijver volgen: »Muziek noemen wij ook »*toonkunst*: eene juiste benaming, wanneer wij van de kunst »of van de theorie der muziek spreken.... Doch men be-

maakt zanger worde? Is dienvolgens het verloren gaan van de beste talenten niet een onbetwistbaar uitloeijsel van de nalatigheid in het verbeteren van ontluikende gebreken, die met den tijd onverbeterlijk worden?

Een tweede nadeel is daarin gelegen, dat de jonge lieden ook voor hunne levenswijze te vroeg aan zich zelve worden overgelaten. Zij geraken te ligt onder lieden van losbandige zeden, benadeelen hunne gezondheid, bederven voor altoos hunne stem en hunne borst en verliezen al spoedig, hetgeen in allen gevallen te bejammeren is, voor al hun leven de regels van eene reine zedekunde uit het oog. Mogten allen, die de muziek willen beoefenen, er zich geheel en van ganscher harte op toeleggen met den wensch, om zich zelve, hun vaderland en der kunst tot eere te verstrekken. Dat zij elk oogenblik beseffen, hoe weinig de naauwgezette studie der muziek, »welke,»

»driegt zich, zoo men het *wezen* tevens der muziek door »dit woord meent uit te drukken. De kunst der toonen, »ja, om die juist te onderscheiden en op duizenderlei wijzen »zaam te voegen, deze wordt door dat woord te kennen gegeven; maar de verhevene kunst, die van de Muzen haren »naam ontleent, de muziek, hoe zou er die door uitgedrukt »worden?" De oude fabel, die SOCRATES bij PLATO verhaalt, wegens het ontstaan der muziek op aarde, de fabel der cicaden, en helgeen de hoogleraar verder aanvoert, om zijne lezers te brengen tot »besef eener hoogere muziek, dan toon- »kunst is of worden kan," verdient in het werk zelf nagelezen te worden.

gelijk zeker groot man (*) reeds voor drie eeuwen zeide, »de hoogste plaats na de theologie verdient,» aangezien zij ons moet opvoeren tot Hem, van Wien deze aanvangt, is overeen te brengen met natigheid, wat de goede zeden aangaat; dat zij zonder een onberispelijk levensgedrag nimmer waren, onbevleeten roem en den eertitel van virtuozen zullen verkrijgen; dat zoo min de grooten, als de volkeren hun onbepaalde hoogachting zullen toedragen; dat zij nimmer duurzaam geëerd zullen worden; zoo zij de welluidendheid van hunnen zang niet weten te paren met de welvoegelijkheid hunner zeden en eene geregelde levenswijze; dat de onzedelijkheid in alle standen en betrekkingen, doch bovenal in dien der muziekbeoefenaren, welke zoo dikwerf het publiek onbeschroomd onder de oogen moeten kunnen treden, even verachtelijk is in zich zelve, als schadelijk voor elks welbegrepene en hoogste belangen in het bijzonder; eindelijk dat wel aan weinige andere oorzaken, dan aan de bedoelde, is toe te schrijven, dat zoo veel jonge zangers reeds vroeg zwakke, klanklooze en telkens onbruikbare stemmen bekomen of zelfs hunne stem geheel verliezen.

Eene derde zeer schadelijke omstandigheid bestaat hierin, dat vele lieden zich tot onderwijzers in de zangkunst opwerpen, zonder de regels er van door eigene beoefening te hebben leeren kennen, en zonder te weten langs welke wegen zij hunne leerlingen leiden moeten, al ware het enkel slechts, om hen het volmaakte toontreffen te leeren, gezwezen nog van

(*) LUTHER.

mindere en meerdere bekwaamheden, als bij voorbeeld: maatgevoel en zangmanieren. Zij meenen, dat tot het onderwijs in den zang niet veel meer vereischt wordt, dan een of ander klavier- of strijk-instrument, of ook slechts eene guitarre te kunnen bespelen; en terwijl zij hunne diensten beterkoop aanbieden, dan dit een meester kan doen, die zoowel de bekwaamheden, als het geduld bezit, om al zijne zorgen aan eenen leerling te wijden, vinden zij personen, welke, door het schijnbare voordeel van eene zekere spaarzaamheid verblind, zich of derzelver kinderen aan hunne leiding toevertrouwen. Zulke onervaren meesters denken veel, ja alles gedaan te hebben, wanneer hunne leerlingen, hoe onvolmaakt ook, zekere loopen weten uit te voeren, of eenige uitgalmingen, die het oor kwetsen. — Zóó is het onderrigt van eenige hedendaagsche meesters en zóó ver gaat hunne wetenschap!

Het is eene wezenlijke heiligschennis voor de kunst, dat een eenvoudig klavier-, viool- of guitar-speler zich den titel van onderwijzer in den zang aanmatig, zonder zelfs de eerste beginselen hiervan te kennen. Deze zoogenoemde meesters doen hunne kweekelingen luidkeels schreeuwen en bederven daarmede de schoonste stemmen, omdat zij er zich niet op verstaan, om dezelve te ontwikkelen en te beschaven; of men hoort ongelijkheid van registers, onzuivere toonen, keel- en neusgeluiden, klanklooze stemmen, daar deze meesters met de stem willen doen maken, wat zij op hun instrument weten te doen.

Hoe kunnen zulke meesters uitstekende zangers

vormen ?.... Het ware te wenschen , dat zulk gebrekkig en verkeerd onderrigt kon geweerd en geen andere onderwijzers mogten toegelaten worden , dan die de ware leerwijze toonden te kennen en belooften te volgen.

Doch het zijn niet slechts zoodanige zangonderwijzers , die zelve in het geheel den zang niet beoefenen , welke ongeschikt geacht moeten worden ; het zijn ook dezulken , welke , boven alle overigens vereischte bekwaamheden , de gave niet bezitten om de gebreken te vinden , welke dezen of genen hunner leerlingen hinderlijk kunnen zijn , en evenmin de middelen weten , om die te verbeteren. Deze gave is niet te verkrijgen , dan door getrouwelijk de handelwijzen der meest beroemde zangers te volgen en hunne voetstappen te drukken , en nadat men door eigene ondervinding en door die van anderen den natuurlijksten en zekersten weg ontdekt heeft , om aankomelingen wel te leiden. Een onderwijzer , die zelf den zang met welverdienden lof heeft uitgeoefend , zal dit alles te beter kunnen weten. Het is toch geenszins voldoende er slechts zoo veel van te kennen , dat men eene enkele aria met eenigen smaak voordraagt , met tusschenvoeging van een paar streefende versieringen of loopen ; maar men moet de bestendige gewoonte hebben om een aangenaam geluid voort te brengen , den mond te openen en de versieringen en loopen uit te voeren naar de leerwijzen der beste scholen. Zonder deze bekwaamheden zal een onderwijzer zelden den juisten gang weten te bepalen , dien hij met elken zijner leerlingen te volgen heeft ; het zal hem geens-

zins gemakkelijk vallen, om elk hunner den mond in de meestgeschikte evenredigheid te doen openen, en hij zal hen niet ongevoelig kunnen brengen tot de volkomene uitvoering van meergedachte gangen en sieraden. Evenmin zal hij vervolgens zoodanige zangstukken voor ieder' zijner leerlingen weten te kiezen, of zelfs te vinden, als voor elks bepaalden aanleg, vorderingen en karakter gepast zijn, zoo in het algemeen als opklimmender wijze. Ongeschikte onderwijzers bezitten nauwelijks oppervlakkige kennis aan zangstukken, tasten bij de keuze daarvan in den blinde rond en niet zelden mis. De goede modellen kennen zij niet, en wat zij bij naam kennen of toevallig in handen krijgen, weten zij niet te beoordeelen. De ondervinding leert meestal overtuigende, dat men de onderwijzers vrij juist kan beoordeelen naar hetgeen zij aan hunne leerlingen in handen geven.

Eindelijk bestaat een laatst, doch almede onmisbaar vereischte bij eenen zangonderwijzer in de kunst om de leerlingen grondig en nauwkeurig te onderwerpen, zonder hen te veel te vermoeijen. Ongelukkiglijk is ook deze hoedanigheid al vrij zeldzaam; weinig meesters hebben gedulds genoeg, om zich die te verwerven. Het is echter voor jonge lieden eene hoogst wenschelijke zaak om in handen van zulk een' onderwijzer te vallen: van een' onderwijzer, die toegevend, ijverig, geduldig, onvermoeibaar is en wel let op hunne geaardheid en op de eigendommelijkheden van hunnen aanleg.

Een zeer merkwaardig voorbeeld van de zorg, waarmede oudtijds jonge lieden van bijzonderen aan-

leg tot zangers werden gevormd, vindt men in hetgeen aangeteekend is (*) omtrent den voortreffelijken onderwijzer der napelsche zangschool, PORPORA. Onder zijne talrijke leerlingen er eenen opmerkende, welke zich bijzonder onderscheidde, vroeg hij hem, of hij moeds genoeg dacht te bezitten, om onwankelbaar den weg te volgen, dien hij hem zoude voorschrijven, hoe vervelend dezelve hem ook schijnen mogt. Na het verkrijgen van een toestemmend antwoord, neemt PORPORA een blad muzikpapiër en schrijft er de diatonische en chromatische toonladders, op- en nederwaarts, op; de tertsen-, quarten-, quinten- en verdere sprongen, tot oefening in het treffen der toon-afstanden en in het overdragen van het geluid; voorts trillers, drieslagen en voorslagen, benevens onderscheidene soorten van loopen om te vocaliseren. Dit enkele blad houdt onderwijzer en leerling een jaar bezig; het volgende jaar wordt er evenzeer aan toegewijd. Het derde wordt er niet van gesproken om tot iets anders over te gaan; dit doet den leerling eenigzins ontevreden worden, maar de meester herinnert hem zijne belofte. Het vierde jaar gaat voorbij, het vijfde volgt en nog altijd is hetzelfde blad het on-

(*) Onder anderen in: FÉLIS, *la musique mise à la portée de tout le monde*, 2e. édition. Paris, 1834; uit welk werkje dit verhaal is overgenomen en waarvan bij de uitgevers dezes eerlang insgelijks eene hollandsche vertaling zal in het licht verschijnen.

uitputtelijk onderwerp. Met het zesde jaar legt men het nog niet ter zijde, maar worden er lessen in het duidelijk zingen en uitspreken van noten en woorden, als ook eindelijk in de goede voordragt bijgevoegd; met het einde van dit jaar dacht de leerling nog altijd niet meer dan de grondbeginselen geleerd te hebben, maar stond hij niet weinig verrast toen de meester hem zeide: »Ga » nu heen, mijn vriend; nu hebt gij niets meer te »leeren; gij zijt de eerste zanger van *Italië* en » van de geheele wereld." De man sprak de waarheid, want deze zanger was: CAFFARELLI.

HOOFDSTUK I.

*Over de stem in het algemeen, en over
de registers der borst-, midden-
en keelstem, of faucet, in het
bijzonder.*

Het is niet ongepast dit hoofdstuk aan te vangen met de bepaling, welke ROUSSEAU, in zijn algemeen bekend *Woordenboek der muziek*, geeft, wanneer hij zegt: » de geheele omvang van al de geluiden, » die de mensch, met spreken, zingen of schreeuwen, » door zijne spraakwerktuigen kan uitbrengen, stelt » het vermogen te zamen, dat men zijne *stem* noemt. » Zij is bij de verschillende personen even verscheiden » als de gelaatstrekken. »

De natuur, welke nooit kwistig is met hare gaven, vereenigt zelden in één' en denzelfden persoon al de hoedanigheden, die eene volmaakte stem daarstellen. Men vindt, wel is waar, losse stemmen, wier toonen sterk, levendig en gemakkelijk zijn; andere stemmen zijn zacht en buigzaam; weder andere zijn te gelijktijd sterk, welluidende en van vrij grooten omvang; er zijn enkele schoone en aangename stemmen

te bewonderen, die eenen vollen, rondon, streelden en bevalligen toon bezitten, maar men treft evenzeer bij harde en zware, als bij buigzame en ligte stemmen niet weinige aan, wier toonen, hoe schoon ook hier en daar, toch zeer ongelijk aan elkander zijn en grootelijks de beschavende hand der kunst noodig hebben. Over alle deze en dergelijke gebreken zal in het IVe hoofdstuk gehandeld worden.

Hoezeer onze bedoeling niet verder strekt, dan om de stem van die zijde te beschouwen, van welke de kunstenaars gewoon zijn dit te doen, met toepassing op derzelver werkelijke aanwending en uitoefening, zoo is zulks toch niet grondig aan te vangen zonder vooraf in eenige bijzonderheden te treden met opzigt tot de uiterlijke en innerlijke verdeeling der zangstemmen; te meer daar verschillende opzettelijke leerboeken te dien aanzien dikwerf zeer verschillende beginselen bevatten, gedeeltelijk ook gegrond op de verschillende landen en volken, waarvoor zij oorspronkelijk vervaardigd werden.

Uit de algemeene, natuurlijke verdeeling der zangstemmen in mannen-, vrouwen- en kinderstemmen volgt de nadere verdeeling der eersten in *tenor-* en *bas-*zangers en der beide laatsten in *sopranen* en *alten*. De gewone omvang van elke dezer vier stemsoorten wordt hier achter, onder fig. 1, opgegeven (1).

(1) Deze opgave is overgenomen uit het op veeljarige ondervinding gegronde werk van A. DE GARAUDÉ, *nouvelle méthode de chant et de vocalisation*. Paris, in fol.

De meer bijzondere verdeeling der toonen van elke afzonderlijke stemsoort, in zoogenoemde *Registers*, wordt daarbij tevens aangewezen, terwijl wij als bekend vooronderstellen, dat dezelve voortvloeit uit de andere wijze, waarop de onderscheidene toonen worden voortgebracht en waarop dezelve dien overeenkomstig ook eene andere soort van klank doen hooren.

Als uitzonderingen of als bijsoorten zijn te beschouwen de halve of *Mezzo-sopranen*, welke minder' omvang bezitten, en tevens minder voordeelen aanbieden dan de *Sopranen* of de *Alten*; voorts de hooge tenoren, in *Frankrijk Haute-contres* genoemd, welke nog eenige toonen hooger met de borststem kunnen gaan, dan de gewone tenoren, en deswegens wel eens in plaats van vrouwen- of jongens-altstemmen worden gebezigd, doch thans zeldzamer zijn geworden; de *Bariton*-zangers, welke minder laag en vol van geluid zijn, dan de gewone bas-stemmen en daarentegen eenige toonen met de *faucet* (*) kunnen maken; eindelijk de zeer *diepe Bassen*, die nog lager gaan, dan de aangewezen grens, doch hoogst zeldzaam zijn; althans zoo men er geene andere toe wil rekenen, dan die ook op deze laagte eenen vollen ronden toon bezitten en denzelfen ten allen tijde kunnen doen hooren, zonder dat dit een gevolg zij van verkoudheid of

(*) Het woord *faucet* schijnt eerder van het latijnsche woord *fauces*, de keel, dan van *falsus*, valsch, te moeten worden afgeleid, en is alzoo verkiesselijk hoven *falset* of *fausset*.

andere ongesteldheid, gelijk zulks wel eens voorkomt. — Met opzigt tot de bepaling zoo van den omvang der stemsoorten, als van de indeeling der stemregisters, zij nog aangemerkt, dat deze niet als eene onveranderlijke maatstaf voor alle personen moeten worden aangenomen; want bij de vergelijking daarmede valt zoowel geheel het karakter eener stem, als eenige meerdere of mindere uitgebreidheid naar de hoogte of naar de laagte, in het oog te houden.

De groote, maar hedendaags ongelukkigerwijze al te zeer verwaarloosde kunst van elken zanger of zangeresse, de wezenlijke bassen alleen, alsook grootendeels de onmiskkenbare altstemmen uitgezonderd, moet voor alle dingen hierin bestaan, dat de meerdere of mindere moeijelijkheid en ongelijkmatigheid in het aangeren van de toonen der onderscheidene registers geheel en al onmerkbaar gemaakt worde. Ten dien einde moet men dezelve op het naauwkeurigst weten te verbinden, hoe bezwaarlijk het ook dikwijls zijn moge, hierin op eene natuurlijke en eenvoudige wijze te slagen. Het vordert enkel te dezen aanzien reeds veel inspanning, ondervinding en scherpzinnigheid, om de grootere en kleinere gebreken in de stemwerktuigen te verbeteren, en er is zoo veel behoedzaamheid in acht nemen, om de stem aangenaam en welluidende te doen worden, dat weinige leerlingen deze zwaarigheid geheel overwinnen en er niet veel onderwijzers worden aange troffen, die al de hulpmiddelen daarvoor kennen, of ten minste die ze in beoefening doen brengen. Een zanger zich in eene dergelijke onvolmaakte gesteldheid bevindende, wel verre van zich over zijne

stem te mogen beklagen, beschuldige dan veelmeer zich zelve of zijne meesters, omdat deze hem niet op het regte spoor wisten te brengen. Dit punt van het grootste aanbelang zijnde, willen wij onze meening daaromtrent geheel bloot leggen.

Het eerste, wat een zanger te doen staat, is zorgvuldig na te gaan en met overleg van een kundig meester vast te stellen, tot welke soort zijne stem behoort: dit zal vele vruchteloze moeite kunnen besparen. Te bejammeren is het, dat maar al te veel jonge beoefenaars van den zang vooral ook in dit opzigt door onwetende onderwijzers misleid worden, zulks menigmaal ook uit verkeerde toegeeflijkheid aan kleingeestige vooroordeelen of wenschen. Een aantal zeer middelmatige zoogenaamde sopraan-zangeressen had bij eene verstandige teregtwijzing uitmuntende mezzo-sopranen of zelfs alten kunnen leveren, even als een goed gedeelte gebrekkige tenoristen met meer voordeel voor hun zelve en voor de kunst de lagere toonen der mannenstem had kunnen beoefenen. In beide gevallen zou er thans niet zoo veel reden geweest zijn, om te klagen over gebrek aan deugdelijk klankgevende lage stemmen aan den eenen, en aan geschikte moderne zangstukken er voor aan den anderen kant. — De kunst is hierin gelegen, dat men juist beoordeele, waar de natuur ons henen leidt en waar zij ons toe bestemd heeft; en als de gaven der natuur eenmaal erkend zijn, kan de mensch zich zelve gemakkelijk volmaken door dezelve aan te kweeken en te beschaven. Zóó handelt ook een nadenkend landman; en alleen dan mag hij zich een' ruimen oogst beloven, wanneer hij met zorg

overweegt, welke zaden het meest passen voor den aard van den grond, dien hij te bebouwen heeft.

Dat de onderwijzers zich mitsdien wel wachten, om hunne leerlingen verkeerd te leiden, door niet derzelver natuurlijken aanleg te volgen; en de leerlingen, om meer hunne eigene verkeerde neiging, die hunner meesters, of ook het voorbeeld van andere zangers, die geheel anderen aanleg hebben, te volgen, zoo niet na te apen; want, heeft men eenmaal zijne oorspronkelijke geschiktheid veronachtzaamd of verbasterd, dan schieten de hulpmiddelen der kunst te kort, om het verkeerde en bedorvene te herstellen of teregt te brengen.

De aanleg van den leerling alzoo, na rijp onderzoek, ontdekt zijnde, ga men met niet mindere zorg na, op welke punten zich de overgang der stemregisters doet aantreffen. Wij willen ons eene eerstbeginnende sopraan-zangeresse voorstellen. Deze zal de vier eerste of borsttoonen gemeenlijk zeer krachtig aangeven; de volgende, als tot de middentoonen behoorende, daarentegen veel flauwer en schroomvalliger, of onzekerder en minder zuiver, terwijl de onderste toonen der keelstem weder sterker zullen zijn dan de hoogste middentoonen. Om deze ongelijkmatigheid te verbeteren, moet men zich bedienen van de bij iedereen aanwezige en zeer opmerkelijke geschiktheid om de twee of zelfs drie uiterste toonen van elk stemregister, des verkiezende, ook met het naastaangrenzende te kunnen zingen; bijv. de laagste middentoonen met de borststem, of de hoogste met de *faucet*; en omgekeerd de eerste of laagste toonen van deze met de middenstem, enz. Daarbij zij men

voorts bedacht, om de uiterste middentoonen, als zwakker, steeds te doen versterken, doch die der beide andere registers evenrediglijk te doen verzachten. Bij tenoren zal het noodig zijn, de hoogste borsttoon en te matigen, doch de laagste toonen der *faucet* meer aan te zetten.

Bij deze oefening, die dagelijks en zonder uitstel behoort plaats te hebben, moet de meester niet minder opletten dan de leerling. Deze beijvere zich om het levendige en schier onbedwingbare gedeelte der stem te beheerschen en het andere gedeelte, dat zwak is, krachtig te maken. De onderwijzer van zijnen kant moet een' leerling hiermede den juisten tijd weten bezig te houden; zoodra hij bemerkt, dat de moeilijke toonen meer kracht en buigzaamheid verkrijgen, doe hij van tijd tot tijd met de natuurlijke kracht zingen, ten einde de hoegrootheid en den aard der gemaakte vorderingen te beoordeelen.

Het gebeurt, dat de vereeniging der registers niet spoedig tot de gewenschte gelijkheid kan geraken; noch de meester, noch de leerling geven daarom den moed op, want zij kunnen zich verzekerd houden van te zullen slagen, zoo zij slechts aanhoudend en voorzigtig met de oefening voortgaan. Tot aanmoediging laat zich hier bijvoegen, dat de leerling zelf zal moeten bekennen, hoeveel minder moeite en inspanning het hem gaande weg zal kosten, om den hinderpaal, die hem belemmert, te boven te komen; en dezelfde bekentenis moet aan beide ten waarborg verstrekken, dat de overwinning zeker is, zomen op het aangewezen spoor voortgaat. Bovendien

is het stellig zeker, dat al de volgende hoogere toonen evenzeer in kracht zullen winnen. Bij jongere lieden ondertusschen zal het gewenscht gevolg langzamer worden verkregen, doch ook hier zal het, ofschoon meer ongevoelig, eenmaal het geval wezen, wanneer een rijpere leeftijd den leerling meer oordeel geeft tot het wel bevatten en met meer kracht opvolgen van het voorschrift, waarvan gehandeld wordt. — Overigens moet men dit voorschrift ook volgen in den tegenovergestelden zin, voor de meer zeldzame gevallen, dat de borststem traag en flauw, en het volgende register levendig en krachtig is.

Ten slotte van dit hoofdstuk wordt nog aangemerkt, dat er geene zijwegen te vinden zijn en men zich te vergeefs vleijen zoude andere middelen gevonden te hebben, om tot het voorgestelde doel te geraken. Het opgegevene middel is beproefd op personen van geheel verschillenden aanleg en bestaat niet in het dwingen of geweld aandoen, maar in het behoedzaam leiden der natuur. Overigens is het wel niet geheel te ontkennen, dat een zeker gebrek, althans wanneer men het naar de strenge regels der kunst zoo wil noemen, aan sommige zangers eene verdienste geeft, welke zij niet bezitten zouden, wanneer hun zingen niet dat gebrek bezat; dit schijnt eene wonderspreuk: het is echter zoo, doch enkel ten aanzien der stemmen, die men *gedekt* noemt. Bijaldien zalk eene stem genoegzame kracht van toon bezit, om ook op eenigen afstand duidelijk vernomen te worden, dan veroorzaakt de overeenkomst er van met de gewone manier om sommige aandoeeningen uit te drukken, een zeker streelend

welgevallen door de verwonderlijke zachtheid, waarmede derzelver toonen liefelijk tot het hart doordringen; nimmer toch heeft zulk eene stem iets ruws of schreeuwends. Ten overvloede herinneren wij echter, dat het gezegde omtrent gedekte stemmen alleen toepasselijk is op de sopraan- en altzangeressen, en niet op tenor- en bas-zangers; want deze twee laatste soorten der natuurlijke zangstemmen moeten den steun en grondslag der harmonie uitmaken en hiertoe klankvol, sterk en mannelijk zijn; zij kunnen ook nimmer die aandoeningen uitdrukken, of tot die toonhoogte klimmen, waaruit eene gedekte stem eerst hare bevalligheid ontleent.

HOOFDSTUK II.

Over het aanheffen der toonen (Intonatie).

De hoogste zuiverheid in het aanheffen der toonen behoort tot de allereerste vereischten bij eenen zanger. Hierop rust de overeenstemming der accoorden en maken deze het wezen der harmonie uit. Is er dus één enkele toon, die het juiste punt niet treft, zoo gaat de volmaaktheid der harmonie verloren; vooral wanneer de zang, welke toch de hoofdrol speelt bij de vokale muziek, valsch is, wordt de harmonie der begeleidende instrumenten, hoe zuiver deze overigens onderling mogen stemmen, geheel bedorven.

Er is bij een' zanger wel niets minder te verdragen en te gelijkertijd minder te verschoonen, dan dat hij onzuiver zingt; men lijdt het eerder, dat hij met de keel of door den neus zingt. Er worden er echter maar al te veel aangetroffen, wier stem, hoe deugdzaam ook voor het overige, in dit opzigt onaangenaam is, als missende een goed steunpunt. Men kan bij de keuze van hen, die zich in den zang willen

oefenen, en vooral die er hun beroep van willen maken, hierop niet te naauwlettend wezen. Er moet zoo veel te zamen werken om eene voortreffelijke zangstem te vinden, dat de meest gezette waarneming naauwelijks toereikende is, om met volle zekerheid iets goeds te kunnen verwachten. Gesteld men wilde niemand aannemen, dan die met eene goede stem begaafd ware, zoo zoude deze toch niet de eenige maatstaf kunnen zijn, maar evenzeer de geschiktheid tot zuiver zingen dienen onderzocht te worden; alle andere gebreken laten zich door kunst en oefening verbergen, of althans in zooverre verminderen, dat zij slechts door grondige kenners te bespeuren zijn, doch onzuivere toonen zijn nooit te vermommen; de minstkundige bemerkt ze, voor zoo veel zijn gehoor maar eenigzins goed is (*).

(*) **MANCINI** lascht te dezer plaats eene soort van anecdote in, welke hij vond in eene *Proeve over den goeden smaak in de muziek*, uitgegeven te *Parijs* in 1732. Wij willen dezelve niet geheel achterlaten, als kunnende aan dezen of genen, niettegenstaande den grooten vooruitgang der muziek, ook na verloop van meer dan eene eeuw, welligt nog ten spiegel verstrekken. »Ik bevond mij,» zegt de schrijver, »in een kleinen vriendenkring. Ofschoon niet vooraf beraamd, »ontstond er een klein concert uit. Eene der jonge dames, »die eenig werk van de muziek maakte, hoewel zij, ge- »lijk spoedig bleek, van alle gehoor ontbloot was, zong, eene »geheele scene door, eenen halven toon te hoog zonder het te »bemerken. Haar vader, die er hij tegenwoordig was en »niet meer gehoor dan zijne dochter bezat, maar in plaats »hiervan zich niet weinig liet voorstaan op zijnen zuiveren »smaak, stond in verrukking zoo lang deze schreeuwende »wanluidendheid duurde! enz.»

Het onzuiver zingen of toonaanheffen vloeit voort uit natuurlijke of uit toevallige oorzaken. De eerste bestaan dan, wanneer iemand in zijnen oorspronkelijken aanleg niet bevoorregt geworden is met een gehoor, dat vatbaarheid voor de harmonie, voor de onderlinge overeenstemming der toonen met elkander bezit. Het is met zulk een gebrek niet mogelijk eenige vordering in den zang te maken, om de zeer eenvoudige reden, dat het niet mogelijk is, om eene in dit opzigt gebrekkige bewerktuiging te wijzigen of te verbeteren, gelijk zich zulks laat doen met opzigt tot de hoedanigheid der stem.

Elk onderwijzer is verplicht, om te onderzoeken, aan welke der genoemde oorzaken de onnaauwkeurigheid in het aanheffen der toonen bij zijnen leerling is toe te schrijven. Het is niet moeilijk dit te beoordeelen, doch het vordert eene zekere mate van ondervinding en behoort men zich daarbij te wachten voor alle overhaasting en bovenal voor het over het hoofd zien van ook slechts ééne der omstandigheden, waarop hier te letten valt. Men late den leerling bij herhaling en op verschillende dagen zingen of enkele toonen aangeven zonder doorgaande begeleiding; nu eens bij een' helderen, dan bij eenen nevelachtigen dampkring; bij rustige of bij onstuimige luchtgesteldheid, bij droog of bij vochtig, regenachtig weder; den eenen tijd zij de leerling geheel nuchter, een' anderen tijd zinge hij kort na den maaltijd; in den voormiddag of in den avond. Wanneer hij, niettegenstaande de waarschuwingen en de menigmaal herhaalde teregtwijzingen, dan evenwel steeds in gelijke mate van den juisten toon afwijkt en

zelf niet ééns bemerkt, dat hij met den besten wil steeds valsch zingt, zoo laat het zich ontwijfelbaar opmaken en verzekeren, dat de onvatbaarheid aan den natuurlijken aanleg of aan eene onvolmaakte bewerktuiging van het oor moet worden toegeschreven.

Dit gebrek, gelijk reeds gezegd werd, is onherstelbaar, welke moeite men ook zou willen aanwenden; en elk regtschapeu onderwijzer zal in zulk een geval niet beter kunnen doen, dan de ouders van den leerling waarschuwen, opdat deze zijnen tijd niet nutteloos verkwiste, maar zich op andere oefeningen moge toeleffen.

Het valsch zingen daarentegen, dat uit toevallige oorzaken ontspruit, laat zich teregt brengen, wanneer de oorzaak ophoudt, hetgeen meestal het geval is na het herstellen van voorbijgaande of tijdelijke ziekten en ongesteldheden. Als een leerling, die den eenen dag valsch zingt, den volgenden, bij dergelijke omstandigheid zuiver zingt, en nog te meer, als hij zelf bespeurt wanneer hij eene fout begaat, dan is er niet de minste twijfel of het komt uit eene toevallige oorzaak voort, die weg te ruimen is. De onderwijzer heeft dan geene reden om zijne goede verwachtingen op te geven, maar zal met verdubbelde aandacht den oorsprong van het kwaad behooren op te sporen, ten einde de gepaste hulpmiddelen daartegen te kunnen aanwenden.

Onder de voorbijgaande of toevallige oorzaken van het onzuiver aanheffen der toonen laat zich tellen eene zwakke maag, of eene tijdelijke verstoruug in de spijsvertering ten gevolge van schadelijke spijs of drank of van andere daarop werkende omstandigheden.

De onderwijzer kan op verschillende wijzen zorg dragen dat de aangeduide hinderpalen tot het zuiver zingen min schadelijk gemaakt en zooveel mogelijk weggenomen worden. Hiertoe is na het aanwenden van gepaste, en vooral steeds welwillende vermaningen, te rekenen, dat men de stem niet te veel verge; dat men den leerling niet tot andere oefeningen doe overgaan, dan nadat het zuiver zingen hem tot gewoonte zij geworden; dat hij op de bedenkelijke dagen of uren niet dan met halve stem zinge: bij het volgen eener andere handelwijze, loopt men gevaar de stem geheel te bederven, in plaats van dezelve te verbeteren.

Bij de voornaamste reeds vermelde oorzaken eener toevallige onzuiverheid van stem, zijn er nog van minder belang te voegen. Ééne hiervan is de verstrooidheid. Deze laat zich gereedelijk verbeteren; als enkel voortvloeiende uit onoplettendheid van de zijde des leerlings, die zijnen geest met andere zaken onledig houdt, in plaats van naar de piano te luisteren of acht te geven op de noten. Zoodra hem dit onder het oog wordt gebracht, zal hij, als uit een droom ontwaakt, de noot wel aangeven en volmaakt zuiver weten te treffen.

Eene andere oorzaak is dikwijls daarin te vinden, dat de leerling bij een te zwak instrument wordt geoefend, bij voorbeeld, bij eene weinig toongevende piano, bij eene gitarre, of bij eenig ander instrument, waarop zich weinige of geene accoorden laten aangeven. De leerling onderscheidt dan niet duidelijk den toon, dien hij te zingen heeft en gewent zich, zonder het te weten, om, als het ware, alleen

zich zelve te hooren, zonder zich naar het instrument te regelen. Dit maakt hem meer en meer ongeschikt om daarmede te stemmen, en doet hem dikwijls de grootste fouten begaan.

Het is niet ongepast, eenigzins breeder te spreken over het zingen bij zwakke instrumenten, als waarentrent men het niet altijd van hetzelfde gevoelen is. Voorzeker is het een oud en wel zeer oud voorschrift, om bij het begeleiden van een groot zanger slechts weinig vingers op het klavier te zetten en geene willekeurige veranderingen of versieringen zich te veroorlooven, maar integendeel het accompagnement hoogst eenvoudig en geleidend te doen zijn, opdat het den zanger in het minst niet hinderlijk worde. Het is intusschen geheel iets anders, jonge lieden, die nog niet zeker van hunne zaak zijn, te begeleiden; hiertoe kunnen zwakke instrumenten, onzes oordeels, nimmer geschikt geacht worden. Al wie eenige ondervinding hieromtrent bezit, zal moeten toestemmen, dat het menigmaal noodig is met beide handen volle accoorden te grijpen en zelf er de stem bij te voegen, om het juist aangeven der toonen bij de leerlingen te besturen en bijna af te dwingen. Met dit laatste hulpmiddel zij nogthans behoedzaamheid aangeraden: te menigvuldig aangewend, sleept het ongerieven na zich, welke aan alle ervarenen mannen bekend zijn.

Het oefenen met of bij één enkel strijk- of blaasinstrument loopt te zeer in tegen alle fijn gevoel en kieschen smaak, dan dat wij ons daarover in het minst zouden behoeven uit te laten. Wie zou daar-

papier gezien hebben. Daarentegen is het onbetwistbaar zeker, dat al wie zijne oefeningen inrigt volgens deugdelijke grondregels, de zuiverheid van zijnen zang steeds volmaakter doet worden, terwijl hij hierin nimmer slaagt, als hij die verzuimt of zich aan zijne eigene denkbeelden overgeeft.

De grootste moeilijkheid nu is hierin gelegen, om die manier te kiezen, welke de geschiktste is om het opgenoemde aan den leerling op de bevattelijkste wijze met het oor te leeren kennen en onderscheiden en hem geheel zeker te maken in de uitvoering.

Het is in den tegenwoordigen tijd, op weinige uitzondering na, algemeen genoeg erkend, ofschoon niet zoo algemeen, althans niet bij het individueel onderrigt, ten regel aangenomen, dat de eerste zangoefeningen, nadat men zich genoegzaam verzekerd acht van den aanleg en de vatbaarheid van den leerling, bestaan moeten in het *Solfieren* of zingen met opnoeming der noten van den toonladder met de groote terts, daarna van de kleinere en grootere sprongen, welke op- en nederwaarts met de natuurlijke toonen te maken zijn, en vervolgens van de toepassing der verhoogde en verlaagde toonen op deze beiderlei volgorden.

Hierbij is echter veel in het oog te houden. Het eerste en dikwijls evenwel meest veronachtzaamde is wel de ademhaling. Wordt deze niet opzettelijk, al ware het geheel op zich zelve en zonder zingen of geluid geven, geoefend, opdat het den leerling wel zij ingeprent, dat hij daarbij zoo goed als op de tegenovergestelde wijze van het gewone natuurlijke

papier gezien hebben. Daarentegen is het onbetwistbaar zeker, dat al wie zijne oefeningen inrigt volgens deugdelyke graadregels, de zuiverheid van zijnen zang steeds volmaakter doet worden, terwijl hij hierin nimmer slaagt, als hij die verzuimt of zich aan zijne eigene denkbeelden overgeeft.

De grootste moeilijkheid nu is hierin gelegen, om die manier te kiezen, welke de geschiktste is om het opgenoemde aan den leerling op de bevattelykste wijze met het oor te leeren kennen en onderscheiden en hem geheel zeker te maken in de uitvoering.

Het is in den tegenwoordigen tijd, op weinige uitzondering na, algemeen genoeg erkend, ofschoon niet zoo algemeen, althans niet bij het individueel onderrigt, ten regel aangenomen, dat de eerste zang-oefeningen, nadat men zich genoegzaam verzekerd acht van den aanleg en de vatbaarheid van den leerling, bestaan moeten in het *Solfieren* of zingen met opnoeming der noten van den toonladder met de groote terts, daarna van de kleinere en grootere sprongen, welke op- en nederwaarts met de natuurlijke toonen te maken zijn, en vervolgens van de toepassing der verhoogde en verlaagde toonen op deze beiderlei volgorden.

Hierbij is echter veel in het oog te houden. Het eerste en dikwijls evenwel meest veronachtzaamde is wel de ademhaling. Wordt deze niet opzettelijk, al ware het geheel op zich zelve en zonder zingen of geluid geven, geoefend, opdat het den leerling wel zij ingeprent, dat hij daarbij zoo goed als op de tegenovergestelde wijze van het gewone natuurlijke

ademhalen moet te werk gaan, zoo zal hij het geheel onregelmatig en verkeerd doen, dikwijls met hevig slokken of hijgen, en alzoo zijne gezondheid benadeelen en verwoesten, terwijl het zingen met eene geregelde, wel afgemetene ademhaling die zou bevorderen en zelfs versterken. Slaat men toch iemand, die met wel verdeelde ademhalingen zingt, zeer nauwkeurig gade, zoo zal men bespeuren, ofschoon daarvan oppervlakkig niets bemerkbaar behoort te zijn, dat hij zeer snel, als bij het doen eener diepe zucht, doch veel minder hoorbaar, de lucht inademt, maar dezelve niet dan zeer langzaam en spaarzaam doet uitvloeijen: gelijk van zelve spreekt, al zingende. Bij het gewone natuurlijke ademhalen daarentegen ademt men meestal langzaam in en meer plotseling uit. Dat kunstmatig doen uitvloeijen van den adem nu is voor groote oefening en volmaking vatbaar; het laat zich tot 20 en 25 seconden brengen, en is deze bekwaamheid voor eenen zanger van groot nut en veel waarde. Schreven wij een opzettelijk leerboek, zoo zouden wij dit gewigtige punt nog zeer uitbreiden; thans willen wij ons tot deze korte voorlichting bepalen en alleen hier en daar, waar het bijzonder noodig schijnt, aan de zoo hoognoodige zorg voor het welbestuurde ademhalen met eenen wenk herinneren.

Is eenmaal het ademhalen wel geregeld en de borst geheel met lucht gevuld, om zoo te spreken, dan zal het wel geene voorafgaande aanbeveling behoeven, om steeds met de meeste nauwgezetheid op de zuiverheid der toonen acht te geven, waartoe het meest bevorderlijk zal zijn, elken toon juist, maar zacht en voorzigtig, hoewel altoos zeer bestemd, te

doen aangeven. Verder is het van het hoogste belanggeene volgende oefening aan te vangen, alvorens de voorgaande geheel en al voltooid zij. Wil men zich hieromtrent verzekeren, zoo doe men elke oefening, na zoo juist mogelijk *gesolfieerd* te zijn, *vocaliseren* of zingen op de enkele klinkletters *a*, *e* of *o*. Dit voorkomt tevens het gevaar, dat de gewoonte, om gedurig de noten te noemen en uit te spreken, niet eenigzins de goede houding van den mond verstoore, terwijl bij het *vocaliseren* het aangeven der toonen vaster, de stem zelve ligter en deze tevens meer gewend wordt om de klinkers duidelijk en juist voort te brengen. Het is immers op dezen, dat het bij het zingen schier uitsluitend aankomt, want de medeklinkers zou men de omkleedsels kunnen noemen, die uit de eenvoudige of zaamgevoegde klanken woorden doen geboren worden. Intusschen vordert het uitspreken der enkele en der zamengestelde medeklinkers bij het zingen almede veel zorg om het juist en zuiver te doen plaats hebben.

Met opzigt tot het *solfieren* of zingen op noten, moeten wij aanmerken, dat hieromtrent hoofdzakelijk tweeërlei manieren in gebruik zijn, van welke ieder derzelve groote voorstanders heeft, te weten: het bezigen van *ut*, (of *do*), *re*, *mi*, *fa*, *sol*, *la*, *si*, zonder verandering of wijziging ten aanzien der wezenlijk of toevallig met kruisen of mollen verhoogde of verlaagde toonen; en dat van *c*, *d*, *e*, *f*, *g*, *a*, *b*, of wel *h*, met verandering of bijvoeging van *is* voor de kruisen en van *es* voor de mollen. In dit laatste is het vermeende voordeel gelegen,

hetgeen de eene manier vooral boven de andere hebben zoude, doch er staat tegenover, dat het menigvuldig gebruik van *is* en *es* even bezwaarlijk bij levendige uitvoering als onaangenaam voor het gehoor is (*). Zonder overigens het pleit te willen beslissen, zij het in acht nemen van bovenstaande raadgeving omtrent het vocaliseren bij het volgen der laatstgemelde handelwijze vooral, dringend aanbevolen, als gevende het zingen met *c*, *cis*, *dis* enz., veel meer dan dat met *ut*, (of *do*) *re*, *mi* enz., aanleiding tot eene gedwongene en verdraaide houding van den mond. — Dat overigens het *ut*, *re*, *mi*, van latere dagteekening is dan het gebruik van *a*, *b*, *c*, bij de muziek, zal voor velen weinig afdoen, evenmin als het, oorspronkelijk althans en toen nog het *transponeren* in gebruik en bruikbaar was, veel meer in verband staan van het eerste met de eigendommelijke inrigting der toonladders.

Het zingen met getallen, van 1 tot 7, dat in sommige gedeelten van *Duitschland* en *Zwitserland* op de lagere scholen in gebruik is, even als de meermaals voorgeslagen, doch nimmer opgang gemaakt hebbende manier, om, bij het bezigen van *ut*, *re*, *mi* enz., de chromatische halve toonen *pa*, *bo*, *tu*, *de*, *no* of anderzins te noemen; deze twee minder bekende leerwijzen worden met stilzwijgen voorbijge-

(*) ROUSSEAU zegt hieromtrent in zijn *Woordenboek der muziek*: » Deze manier van noten zingen is zoo hard en » verward, dat men een geboren Duitscher dient te zijn om » ze te kunnen gebruiken en desniettemin een groot muzij- » kant te worden.»

gaan. — Welken gang men ten deze ook volgen moge, men vergete nimmer het hoofddoel: den leerling op den meest geleidelijken voet eene volledige, eigene voorstelling te verschaffen van al de verschillende toonhoogten; en zulks hetzij door middel van zijn herinneringsvermogen, hetzij door tusschenkomst zijner verbeeldingskracht.

In het voorbijgaan zij hier aangemerkt, dat slechts zeer enkele zangonderwijzers overtuigd schijnen van de bijzondere zorg en oplettendheid, die er noodig is, om goede *solféges* te schrijven. Men vindt er van zulken hoogstverkeerden aanleg en inrigting, zoo geheel ontbloot van natuurlijken gang, van geest en smaak, dat zij den leerling, in plaats van aantrekkelijk, ten uiterste vervelend vallen, en, wat het ergste is, zijne lust uitdooven. Laat een onderwijzer zich bevljtigen, om zulke *solféges* op te stellen, die bij eenen natuurlijken en bevalligen gang eene goede welluidende toonwisseling of modulatie bezitten, of vindt hij zich hiertoe niet in staat, dan doet hij beter zulks voor meer kundigen over te laten, want dit punt is van het hoogste belang, en daarvan vooral hangt het welslagen der vorming van eenen jongen zanger grootendeels af.

Voorts bestiere men de oefeningen in het zuiver zingen tevens zoodanig, dat te gelykertijd de stem door geheel den omvang, waarvoor zij bij elk persoon vatbaar is, zoo na mogelijk eene gelijke mate van sterkte verkrijge. De natuurlijke stemomvang van elk, die gezegd kan worden eenen goeden aanleg tot zingen te hebben, stelt men, zoo als wij reeds zagen, door elkander op twee octaven of vijf-

tien diatonische toonen; om het even welke de
 soort van stem zij. Wel is waar, men eischt dik-
 wijls eenen grooteren omvang en schat zelfs een
 zanger meer of minder hoog, al naar dat hij meer
 of minder toonen kan uitbrengen. De verdienste
 zal intusschen te grooter zijn, wanneer deze toonen
 gelijke hoedanigheid en eene volnaakte zuiverheid
 bezitten. In allen gevalle bewerkte men die gelijk-
 heid van stem van den beginne af aan; de midden-
 toonen toch zijn uit hunnen aard gelijksoortig en
 aangenaam en meestal is dit ook het geval met de
 lagere toonen. De hoogere toonen daarentegen zijn
 moeilijker te dwingen, aangezien de stem in dat
 gedeelte meestal scherp en schreeuwende is. Op de
 ondervinding hiervan berust het oude voorschrift om
 bij het opstellen van zangmuziek de moeilijke in-
 tervallen der groote quint, der kleine quint, en
 der groote, kleine en verminderde septimes altoos
 liever nederwaarts dan opwaarts te bezigen; de re-
 den daarvan is natuurlijk deze, dat de hoogere too-
 nen steeds meer moeite kosten, zelfs inspanning,
 zoo niet dwang. De grootste oplettendheid wordt
 dus gevorderd, om den leerling er aan te gewennen,
 dat hij dit gedeelte zijner stem met zachtheid en
 behoorlijke evenredigheid wete te behandelen: zulks
 te meer, naardat men zich tegenwoordig minder
 door dergelijke voorschriften gebonden rekent, of
 ook de componisten kennis van den verschillenden
 aard der zangstemmen toonen te bezitten.

Er bestaan verder menigvuldige uitwendige belet-
 selen om de stem tot de hoogstmogelijke zuiverheid
 te brengen en het kost hem, die ze wil te boven

komen, niet minder inspanning dan oplettendheid. Daar er geen muzikinstrument te vinden is, dat in allen deele zuiver gestemd is of zijn kan, zoo vindt een zanger zich dikwerf bezwaard en onzeker in de keus van datgene, aan hetwelk hij zich te houden en dat hij voor het meest geschikt te achten heeft. Een ieder toch weet dat de klavierinstrumenten, als vaststaande geluiden bezittende, op alle intervallen, het octaaf uitgezonderd, getemperd zijn, dat wil zeggen, dat eenigen hooger, en anderen lager gestemd zijn, dan het juiste punt, hetgeen theoretisch gevorderd wordt. De strijkinstrumenten hebben gedeeltelijk vaststaande, gedeeltelijk beweegbare toonen; zulks omdat zij bestendig in zuivere quinten worden gestemd, terwijl de beweegbare toonen met de vingers gegrepen worden. De toonen der blaasinstrumenten zijn vaststaande naar den aard van derzelver werktuigelijke inrigting, doch kunnen gewijzigd worden naarmate er meer of minder sterk op geblazen wordt. Ervaren meesters weten in dit ongerief te voorzien, door hun blazen met de meeste naauwkenrigheid te matigen.

Uit dit een en ander vloeit voort, dat de zanger, die natuurlijk den zuiveren en bestemden toon der intervallen tracht te treffen, zich niet weinig verlegen bevindt in de keuze tusschen de verschillende temperaturen, welke hij heeft te volgen. Intusschen zal hij zich wel genoodzaakt zien om de stemming der klavierinstrumenten tot grondslag aan te nemen, aangezien deze, hoewel aan de temperatuur onderworpen en dienvolgens onvolmaakt in dit opzigt, nogthans wederkeerig ten grondslag en rigtsnoer ver-

strekken voor alle andere instrumenten. Uit dezen hoofde was het ook dat, vooral vroeger, geen groot zanger zich wilde doen hooren, zoo er zich in het orkest geen klavierinstrument bevond; welk gebruik sints eenigen tijd hier en daar op nieuw ingevoerd is.

Het kan te dezer gelegenheid niet genoeg aanbevoelen worden, dat degenen, die klavierinstrumenten stemmen, een hoogst zuiver gehoor bezitten, en den meest mogelijken ijver en naauwgezetheid aanwenden om de onvermijdelijke temperatuur, zooveel het immer te doen zij, onmerkbaar te maken door de natuurlijke onzuiverheid op de allergelijkste wijze onder al de toonen te verdeelen; dan eerst kan een zanger zich op hen verlaten.

Eindelijk is een laatste, doch niet het minst gewichtige punt bij het zuiver zingen, het juist aanheffen der groote en kleine halve toonen. Zonder ons te verdiepen in de berekeningen en bewijzen nopens de juiste hoogte en het verschil dier toonen, als hier niet te pas komende, merken wij enkel aan, dat de juiste zuiverheid het naast bereikt wordt door verhoogde noten nog iets hooger, doch daarentegen de verlaagde nog iets lager te nemen, dan een weinig geoefend gehoor dit gewoonlijk voor zuiver rekent. Ook op gronden uit de regels der harmonie ontleend, laat zich dit voorschrift verdedigen. Het is bovenal ook met inzicht om de zuiverheid der halve toonen te bevorderen, dat de verschillende boven aangehaalde wijzigingen in de namen der noten bedacht werden. Het komt in dit geval echter meer op de juiste voorstelling dan op den naam aan, en of bij het lezen

van muziek gene zoo zeer door dezen wordt bevorderd, zou te bewijzen staan; bij elke leerwijze, in welk vak ook, kan men de hulpmiddelen wel te zeer vermenigvuldigen, daarmede het verstand geheel in slaap sussen en alles op het werktuigelijke laten aankomen. Ook bij de beoefening der muziek kan het nadenken nooit te veel opgewekt en noodzakelijk gehouden worden. Het zij om die reden hier nog ten slotte van dit hoofdstuk gezegd, dat het vocaliseren bijzonder eene eerste oefening en proefneming te dien aanzien wezen moet.

HOOFDSTUK III.

Over de houding van den mond en de wijze hoe denzelven te openen.

Bij den eersten opslag schijnt het van minder belang, welke de houding van den mond zij, om wel te zingen. Daar niets intusschen meer invloed heeft op de helderheid der stem, zullen wij eerst spreken van de meest gewone verkeerdheden in dit opzigt, aangezien het, na deze te hebben leeren kennen, des te gemakkelijker zal vallen de hulpmiddelen er tegen op te geven.

De eerste verkeerdheid is, dat men zingt zonder in het minst er op te letten hoe men den mond opent, en dit slecht doet; namelijk zóó, dat de stem noch helder, noch klankvol, noch welluidend is. Men bedriegt zich met te gelooven, dat niets gemakkelijker is te verbeteren. Het eerste, wat de onderwijzer aan zijnen leerling zegt en gedurig voorhoudt, is: »open uwen mond!» en daarmede meent hij zijnen pligt volbragt te hebben. Naar onze gedachte echter geenszins: hij moet met zachtheid

duidelijk verklaren, welke juist voor dezen zijnen leerling de goede houding van den mond is; en behoort niet moede te worden, om zulks telken reize, wanneer het noodig is, op nieuw duidelijk te doen begrijpen, als zijnde dit het punt, waarop alles aankomt.

Van den beginne af aan moet de jonge zanger leeren en het steeds bedenken, om den mond wel te openen, zulks volgens de goede regels en niet naar eigene verkiezing. Deze regels zijn niet volstrekt algemeen, noch evenzeer op ieder persoon toe te passen, want de natuur heeft niet iedereen met eene gelijkmatige wijdte van mond voorzien. Bij den eenen is dezelve grooter dan middelmatig; bij den anderen is dezelve nauwer; en het is tegelijktijd op te merken dat de tanden bij sommigen te groot, bij anderen te klein, of ook bij eenigen geheel ongeregeld zijn. Deze verschillende afwijkingen en nog vele andere betrekkelijk de gesteldheid van de werktuigen, die bij het voortbrengen van den zangstem invloed hebben, met name ook van de tong en de lippen, en bijzonder ook van het verhemelte, maken het voor de onderwijzers tot noodzakelijke verpligting, om zorgvuldig na te gaan met welke opening van den mond de stem het meest helder en zuiver klinkt en zich het best ontwikkelt; terwijl zij hiernaar bepalen kunnen, hoe groot de opening van den mond bij ieder, hoofd voor hoofd, juist wezen moet.

De dagelijkse ondervinding leert, dat eene te groote of te kleine mondopening aan de stem groote wijziging geeft, en die ruw en onaangenaam maakt;

van het wanstaltige spreken wij nu niet. Met allen grond is dan ook de goede houding van den mond te beschouwen als een der wezenlijkste en belangrijkste punten, waarop een zanger heeft te letten. Niet-tegenstaande alle overige bekwaamheden in de andere deelen der kunst, zal hij, zonder deze hoedanigheid, bijna nooit kunnen behagen en dikwijls zelfs zich belagchelijk en hinderlijk maken.

Een tweede gebrek is, dat jonge lieden, aan welke men steeds voorhield: »open uwen mond!» denzelven ook zoodanig openen, dat de gelijkenis op éenen kleinen oven niet ver te zoeken is. Als dergelijke leerlingen zich in handen van een' onbedreven' onderwijzer bevinden, die hen niet weet de fout aan te wijzen, zullen zij uit henzelfen nimmer ontdekken, dat zulk eene onmatige mondopening veroorzaakt, dat de stem in de keel wordt gevormd; en zullen zij des te minder dit in het vervolg kunnen verbeteren, omdat de keelspiereu, welke zoo doende steeds gespannen blijven, alras de noodige buigzaamheid verliezen, [om aan de stem derzelver natuurlijke helderheid te geven, en de gemakkelijkheid om die te doen] uitkomen. Als zulk eene verkeerde gewoonte niet tijdig wordt verbeterd, zal de ongelukkige leerling, wel is waar, zingen, doch steeds met een dof, raauw en log geluid.

Andere eerstbeginnenden daarentegen meenen hunnen mond naar behooren te openen, wanneer zij het zoo min mogelijk doen, met eene juist ronde vorm, en, wat nog het ergste is, met de tong tot op de lippen. Deze gedrogtelijke stelling veroorzaakt ernstige gebreken: 1°. verkrijgt de stem daardoor, om het

zoo te noemen, iets hols en gedempts; 2°. is het hieraan te wijten, dat de jonge lieden dikwijls door de neus zingen; 3°. wordt de uitspraak met dit een en ander tevens stamelende en stotterende. Het eerste laat zich zoo verklaren, dat de tong, door niet in hare natuurlijke ligging te blijven, de stem verhindert om klinkende buitenwaarts te vloeijen, maar deze tegen het verhemelte doet terug kaatsen en in de keel verstikken. Met het tweede is het nagenoeg gelijkewijze gelegen, de stem wordt door de dikte van de tong belet vrij uit te vloeijen, en de zaamgeperste lucht geen anderen uitgang dan door den neus vindende, wordt het geluid bovendien dat, wat men *nasal* (neusgeluid) noemt. Het derde geval eindelijk, doet zich van zelf begrijpen; het is toch natuurlijk, dat men met eene opgezette en uitgerekte tong wel niet veel meer doen kan dan stotteren en stamelen.

Velen zijn er verder, die met de tanden op elkander gesloten zingen. Dit is mede een der grootste gebreken, het benadeelt de stem in een' hoogen graad, verhindert derzelve geheelen omvang te doen kennen en niet minder om de woorden duidelijk en met de juiste onderscheiding uit te spreken.

Al deze gebreken laten zich, eenmaal tot gewoonte geworden zijnde, bijna nooit geheel verbeteren. Zij bederven de stem, want bij de geringste oplettendheid toch ziet men duidelijk, dat het de opening van den mond is, die haar geheel bestuurt en regelt. Indedaad, wannecr eene natuurlijke sterkte van borst en eene goede gesteldheid der stemwerktuigen eenmaal voorhanden zijn, is het ge-

huid van de zangstem steeds overeenkomstig met de houding van den mond. De onophoudelijke algemeene aanmerkingen der onderwijzers, welke niet anders roepen dan: »gij opent den mond te veel; »gij opent dien te weinig; gij zingt door de tanden;» zijn dus als ontoereikende en ondoelmatig af te keuren.

Hoewel algemeene voorschriften meestal overtollig zijn, zoo kan derzelve verstandige toepassing toch veel goeds stichten. Met herinnering aan de regels, behoort de onderwijzer aan zijnen leerling de ware en onberispelijke houding van den mond te toonen. Hij zal spoedig bemerken hoe zeer deze handelwijze de voorkeur verdient boven den algemeenen uitroep, waarmede het openen van den mond bij de leerlingen gewoonlijk wordt terecht gewezen.

Men ga hierbij liever te werk als bij het onder-
 rigt in het dansen; men roepe elken leerling afzonderlijk voor zich; na hem goed geplaatst te hebben, zegge men: »let wel op, neem u zelve wel in »acht;... rigt uw hoofd op;... laat het niet voor-
 »over hangen, ... niet achterover ... houd het recht »op, natuurlijk, ongedwongen;» op deze wijze blijven de spieren van den lachtpijp vrij en buigzaam, want als het hoofd zich voorover buigt, worden dezelve gespannen en dit gebeurt nog meer, als het hoofd achterover gaat. Wordt nu verder de mond verkeerd geopend, dan wijze men nauwkeurig aan, hoe zulks behoort te geschieden. Bij het opvolgen van deze handelwijze zal men met ons de geldigheid inzien van den volgende algemeene regel:

»Elk zanger moet zijnen mond houden, zoo als

» hij dit gewoon is te doen, wanneer hij natuurlijk
 » glimlacht, namelijk op zulk eene wijze, dat de
 » tanden middelmatig van elkander gescheiden zijn,
 » wel zorg dragende dat de boventanden niet over
 » de ondertanden, noch deze vóór gene uitsprin-
 » gen.»

Het is ten gevolge van menigvuldige met het meeste geduld herhaalde proefnemingen en vergelijkingen, dat de verlangde uitwerking steeds verkregen en de overtuiging vastgesteld werd van de noodzakelijkheid der naauwkeurige opvolging van den voorschreven regel, welke overigens eenvoudig en in allen deele met de leerwijze der beste scholen overeenkomstig is. Wij durven alzoo de gelukkigste gevolgen van deszelfs inachtneming beloven. Met eene zeer eenvoudige proefneming laat zich deszelfs deugdelijkheid bemerken; men doe slechts den leerling met de opgegevene houding van den mond de vijf klinkletters: *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, uitspreken en men zal zien, dat enkel de beide laatsten eene geringe wijziging vorderen; bij de *o* is deze bijna onmerkbaar, doch bij de *u* moeten zich de lippen een weinig vooruitstrekken. In geen dezer gevallen echter wijkt de mond ver af van de natuurlijke beweging, maar behoudt zijnen gewonen stand en doet alle scheve en belagchelijke vertrekkingen vermijden. Men verbeelde zich intusschen geenszins, dat de mond in zijne gewone beweging moet belemmerd worden; deze is niet slechts noodig, om de woorden goed uit te spreken, maar evenzeer om de stem te verspreiden, terwijl het overigens den onderwijzer zij aanbevolen om aandachtig op te merken bij

welke houding, gelijk wij hier boven herinnerd hebben, zijn leerling het best slaagt, ten einde hem daarin te oefenen en van zijnen natuurlijken aanleg het meeste voordeel te trekken.

Het maken van onnoodige en buitengewone bewegingen met den mond, den hals, het hoofd, de oogen en andere lichaamsdeelen, vordert almede eene bijzondere opmerking. Vele zangers zijn, door verkeerde aanwensels, in de meening geraakt, dat zij met zekere bewegingen zich het treffen van hooge toonen, het uitvoeren van versieringen en loopen, gemakkelijker maken; zij bedriegen zich evenwel, en, wat het ergste is, bemerken zij niet, dat de bedoelde bewegingen hoe langer hoe heviger, daardoor wanstaltig, tevens tot vaste gewoonten en eindelijk geheel onherstelbaar worden. De oorzaak hiervan is gedeeltelijk aan een' anderen misslag toe te schrijven, welke daarin bestaat, dat de zanger het geluid niet enkel door de natuurlijke kracht van de borst voortbrengt en aanhoudt, maar er eene buitengewone inspanning of zamentrekking der keel toe aanwendt. Dit ontspruit echter uit een verkeerd denkbeeld, want, behalve dat deze handelwijze onvoldoende is, om de stem, welke een zoogenaamd keelgeluid heeft, en rauw of dof is, te verbeteren, zoo is dezelve ook volstrekt nadeelig, om de eenvoudige reden, dat de keel behoort tot de stemwerktuigen, zoodat het geluid nooit helder en ongedwongen te voorschijn kan komen, als de keel eene gedwongene houding heeft, die haar buiten staat stelt om vrij en natuurlijk mede te werken. De keel staat in dit opzigt gelijk met den mond en moet

daarmede overeenstemmen, of met andere woorden, de keel moet even als deze met eene slechts zeer geringe beweging de stem behulpzaam wezen en elken klinkletter helder doen worden, zulks niet alleen bij het uitspreken, maar evenzeer als er op stil gestaan wordt bij het maken van eenige passage of dergelijke.

De leerling geve zich dus veel moeite, om zijne borst te gewennen aan het natuurlijk en ongedwongen voortbrengen der stem en om de keel daartoe ligt en zonder overtollige inspanning te doen medewerken. Heeft de samenwerking dezer werktuigen het juiste punt van overeenstemming getroffen, dan is het geluid helder en welluidend. Zijn zij integendeel niet vereenigd, maar als in strijd met elkander, zoo kan de stem niet anders dan ruw en onbeschaafd zijn, en moet zij alzoo den zang bederven. Is al verder eene verkeerde houding van den mond schadelijk voor de schoonheid van stem en uitdrukking, gelijk breedvoerig is aangewezen, hoeveel te meer zal er ook niet eene bevallige houding van geheel het aangezicht door lijden, waarop een zanger niet minder acht moet geven, daar het toch bij het zingen aan de blikken van velen blootgesteld is, terwijl een ieder als het ware aan zijne stem hangt en gereed staat om in elk opzigt, ook het geringste, hem te prijzen of te laken.

Voor en aler van het gewigtige onderwerp van dit hoofdstuk af te stappen, willen wij twee hulpmiddelen opgeven, welke doelmatigheid door de ondervinding bewezen is. Het eerste strekt om de gebreken van het geluid tegen te gaan en bestaat

daarin, dat men den leerling zoo getrouw mogelijk zoekt na te doen, wanneer hij door de neus, met de keel of met eene raauwe, logge stem zingt. Dit wekt ten sterkste zijne oplettendheid; hij bemerkt en veroordeelt zoo doende de fouten, welke hij aan en uit zich zelven nooit bespeurd zou hebben. Deze kunstgreep is geene uitvinding van ons zelven of van eenen onzer tijdgenooten, maar werd omstreeks het einde der 17de eeuw zeer geestig bedacht en in beoefening gebragt door de met roem bekende zangmeesters FEDI te *Rome*, wier school toen de beste van geheel *Italië* was. Men verhaalt namelijk dat deze groote zangers de gewoonte hadden om met hunne leerlingen dikwijls te wandelen naar de plaats buiten de *St. Paulus-poort*, waar de vermaarde echo wordt gevonden, en hen daar oefenden om met volle stem te zingen. De echo nu niets meer dan de opgevangen toonen terugkaatsende, bespeurde de zanger van zelf de gebreken van zijn geluid en gevoelde ten sterkste de noodzakelijkheid om zich te verbeteren.

Het andere hulpmiddel moet dienen om de verdere meer uitwendige gebreken grondig op te sporen en te doen verbeteren, en bestaat hierin dat de leerling zich overeind tegenover den onderwijzer stelle en zijne les uit het hoofd opzinge. Deze handelwijze is even voordeelig voor den eenen, als voor den anderen; de onderwijzer vindt daardoor de beste gelegenheid om de minste fout op te merken en de leerling oefent daarbij niet slechts zijn geheugen, dat voor eenen zanger almede van zoo veel gewigt is, maar hij leert langs dien weg destemmeer op zich zel-

ven en zijne gebreken letten, als niet genoodzaakt zijnde om zijne oogen bepaald op de noten gevestigd te houden. Dit uit het hoofd zingen is echter allcen toepasselijk op de dagelijksche les ter oefening in het dragen der stem of op de *Solfège*, die dezelve moet doen losraken; het overige gedeelte der oefeningen moet op de gewone wijze plaats hebben, ten einde de leerling vastheid verkrijge in alle soorten van zangstukken.

Overigens wordt aan de meesters evenzeer als aan de leerlingen de gave van een onuitputtelijk geduld toegewenscht, welke alleen de geheele volmaking van het werk kan te weeg brengen. Ten aanzien der eersten is wel minder vrees dan met opzigt tot de laatsten, want deze houden al de voorgedragene opmerkingen spoedig voor overtollig of min noodzakelijk en verwaarloozen dezelve mitsdien, zelfs al gaat hun ongeduld niet zoo ver, dat zij gemelijk worden over de teregtwijzingen, welke hunne gebreken gedurig of van tijd tot tijd uitlokken en onvermijdelijk maken.

HOOFDSTUK IV.

*Over de gebreken van het stemgeluid
en over de middelen ter verbetering.
van hetzelfde.*

Men treft niet zelden stemmen aan, die van nature zonder gebreken zijn en eenen grooten omvang bezitten, doch welken een vol welklinkend geluid, kracht en buigzaamheid ontbreken. Eene stem zonder kracht draagt den naam van eene zwakke stem; zij stelt den zanger buiten staat om zich in ruime plaatsen te doen hooren. Een vol en klinkend geluid of eene sterke stem is eene gave der natuur, doch is dezelve in zekere mate ook door oefening en kunst te verwerven.

Het meest gebruikelijke en door velen als het beste geoordeelde middel om eene stem krachtig te doen worden, bestaat daarin, dat men de jonge lieden, van de eerste oefeningen af aan, er toe verplicht, om hunne stem geheel uit te zetten. Dit middel wordt dan aangewend op alle leerlingen zonder onderscheid, niettegenstaande ook hierbij valt in het oog te hou-

den, dat de hoedanigheden en vatbaarheden der stemmen tallooze verscheidenheden opleveren en dat niet allen door hetzelfde gebrek of in gelijke mate verkeerd handelen, zoodat het, onzes oordeels althans, buiten allen twijfel is, dat het bedoelde hulpmiddel, hoe goed ook op zich zelf, toch niet op alle mogelijke gevallen kan toegepast worden. Hieruit is deze gevolgtrekking te maken, dat elk gebrek in de stem een bijzonder hulpmiddel vereischt, overeenkomstig met de oorzaken, waaruit het voortvloeit.

Het is hier de plaats niet, om ons in te laten met de moeilijke opsomming tot in de kleinste bijzonderheden van alle de soorten van gebrekkige stemmen. Om wel begrepen te worden en nuttig te zijn, zonder al te groote uitvoerigheid, willen wij ons tot drieërlei soort van stemmen, als de meest gewone, bepalen en voor elke een geschikt hulpmiddel voordragen.

Tot de eerste soort rekenen wij de raauwe, schelle en als het ware dartele, spotachtige stemmen; tot de tweede de meer beperkte en eenigzins zwakke, en tot de derde de zeer ligte en in derzelve gheelen omvang zwakke stemmen. Aan de beide laatste soorten geven de Italianen den naam van: kleine stemmen, (*vocelle*).

Aan de sterke, raauwe en schelle stemmen valt niets anders te doen, dan ze te verzachten en te zuiveren. Niemand zal betwijfelen, dat de zoodanigen niet verbeterd zouden worden, als men een zanger met eene dergelijke stem aanspoorde, om toch vooral zijne volle stem te doen hooren! Integendeel men zou het gebrek verergeren, want verre van de

slechte hoedanigheid der stem te verbeteren, zou men hare raauwheid en onregelmatige buigzaamheid en bewegelijkheid grooter doen worden. In dit geval is er meer kans om te slagen, als men den leerling verplicht, om zijne stem in evenredigheid met zijne krachten en ouderdom intehouden, ten einde langs dezen weg de aangename uitwerking te verkrijgen, die van alle welbestuurde zangmuzijk met regt verlangd wordt.

Met deze bedoeling behoort men onafgebroken daarop acht te geven, dat de stem belet wordt te schreeuwen, vooral in de hoogere toonen, opdat geheel het register eene naauwkeurige gelijkmatigheid bekomme. Men zal te dien aanzien wel nooit eene volslagene overwinning behalen, zoo men den leerling niet geruimen tijd oefene met eene *Solfège*, voornamelijk te zamengesteld uit lange noten in de lagere en middentoonen, en slechts met behoedzaamheid afgewisseld door hoogere toonen. Te gelijktijd moet de verdeeling dezer toonen zoo ingerigt zijn, dat zij geen bezwaar opleveren tegen de vereeniging der registers. Het is te vergeefs andere wegen in te slaan of andere voorschriften te willen volgen; want de raauwheid en schelheid der stem zijn door niets anders te verbeteren, dan door bejaarde gelijkmatige zangoefeningen. Jonge lieden, die op zoodanige wijze tot eene gelukkige en gemakkelijke uitvoering zijn geraakt, mogen zich vleijen groote vorderingen te zullen maken.

Eene anderè soort van stemmen, die wij als gebrekkig opgaven, doch met behulp van studie en kunstmiddelen te verbeteren, zijn die, welke min-

deren omvang bezitten en eenigzins zwak zijn. Deze hoedanigheden zijn zeker niet gunstig, als ongeschikt makende, om anders dan tot eene zekere hoogte en slechts in kleinere lokalen te slagen; terwijl het voor zangers van eenigen naam een onmisbaar vereischte is, evenzeer in groote, als in kleine zalen zich te kunnen doen hooren.

Dergelijke stemmen mag men daarom toch niet geheel en al verwerpen, want het is zeker, dat er geschikte hulpmiddelen bestaan, die dezelve rijker in omvang en grooter in kracht kunnen maken. De meeste onderwijzers denken dit een en ander te zullen verkrijgen, met nu althans den leerling luidkeels te doen zingen bij de algemeene oefeningen, als hopende zij hem met kracht van schreeuwen en geweld maken eene sterkere borst en meer kracht en omvang te doen verkrijgen. Ons daarentegen komt deze handelwijze even onzeker als gevaarlijk voor, want een leerling van twaalf, dertien of veertien jaren bezit geene kracht van borst genoeg om eene dergelijke, ongeregelde vermoeijing te kunnen doorstaan; zulks vooral ook, wanneer zijn zwak stemgeluid daarvan reeds een kenmerk oplevert. Veeleer zal hij, onzes inziens, op dusdanige wijze den minderen graad van kracht, welken hij op dien ouderdom bezitten kan, geheel verliezen, of althans al meer en meer doen afnemen en verzwakken.

De bedoelde handelwijze zou misschien goed te keuren zijn bij leerlingen, wier eerste oefeningen verkeerd bestuurd werden en wier borst alreeds tot volle kracht gekomen is. Dit geval is inderdaad van een geheel anderen aard; maar jonge lie-

den van nog teederen leeftijd aan hevige middelen te onderwerpen, is ernstig af te raden; zachte middelen slechts, overeenkomstig met hunne behoeften en omstandigheden, zijn aan te bevelen. Na eene veeljarige ondervinding is ons het navolgende als een meestgeschikt hulpmiddel voorgekomen.

Eene beperkte en zwakke stem zal eene merkbare gemakkelijkerheid bespeuren, wanneer zij zich bij hare dagelijksche oefeningen insgelijks in de eerste plaats bezig houdt met eene *Solfège*, die uit lange noten zamengesteld is. De uitslag zal des te zekerder zijn, naar mate de *Solfège* den omvang niet te buiten gaat, welken de natuur op den aangewezen ouderdom leveren kan. Aan allen, die zich in dergelijke omstandigheid bevinden, is voorts aan te raden, om hunne stem door menigvuldig, maar steeds regelmatig en vooral ook behoedzaam ademhalen gaande weg meer kracht te geven, opdat dezelve langzamerhand met behulp der kunst en met aanhoudende oefening meerdere volheid en welluidendheid erlange. Deze eerste hinderpaal overwonnen zijnde, verandere men de *Solfège*, door er hoogere toonen bij te voegen. Daar dit hoegere gedeelte der stem althans bij *sopranen* en *tenoren* alras tot het keelregister behoort, gelijk elders is aangewezen, raadplege men hetgeen daar gezegd is over de wijze, om het met het andere te vereenigen, want de oefening, die nu bedoeld wordt, kan geen gewenscht gevolg hebben, als men niet zorgt, dat de stem over geheel haren omvang gelijk en eenzelvig gemaakt wordt. Het is zoo goed als zeker, dat de leerlingen met eene aanhoudende en welbestuurde oefening, volgens deze aanwijzing, tot eene kracht

van geluid geraken zullen, welke zij in den beginne niet hadden durven verwachten; zulks bijzonder wanneer zij er in de eerste jaren mede aanvangen, als de borst sterker kan worden bij het vermeerderen der jaren en het verstand allengskens beter de wijze voorschriften der onderwijzers weet te vatten.

Er blijft nog over te spreken van die kleine stemmen, welke ligt en zwak zijn door geheel hare uitgestrektheid. Naar onze meening is er weinig waarde aan te hechten, omdat elke stem, zoo veel het wezen kan, toch eenige zelfstandigheid moet bezitten. Men heeft opgemerkt, dat deze stemmen meestal in de borsttoonen zeer zwak en daardoor van lage toonen ontbloot zijn, maar somtijds een scherp geluid in de hoogte, zelfs wel eens met het keelregister bezitten. Als men het geluk heeft aan deze ongelukkige stemmen kracht te doen verkrijgen, dan kunnen zij nog goed, aangenaam en zelfs lofwaardig worden.

Er bestaat geen zekerder middel om het zoo ver te brengen, dan dat zij, die zich in zulken toestand bevinden, enkel geoefend worden in het zingen met de benedenregisters. Zulks behoort te geschieden met een *Solfège* in eene langzame beweging en zoo veel mogelijk met lage toonen doormengd, waarbij het voorts bovenal noodzakelijk is den leerling wel te doen begrijpen, dat elke toon niet slechts klankvol, welluidend en volmaakt goed en zuiver moet wezen, maar tevens met eene volle en deftige uitspraak moet worden voortgebracht, opdat zoo doende de kinderachtige uitspraak verbeterd worde, welke aan deze soort van stemmen gewoonlijk

als aangeboren is. Heeft men deze zwaarigheid overwonnen, dan kunnen de toonen van het andere stemregister mede in de oefening worden opgenomen en dewijl deze in het thans bedoelde geval gunstig zijn voor den leerling, als hebbende hij een natuurlijk aanleg voor dezelve, zoo zal de gelijke vereeniging met de andere toonen zich zonder hinder en voorspoedig bewerkstelligen laten.

Het navolgende voorval moge ten aandrang verstreken voor hetgeen wij zoo even aangeraden hebben. Men gaf eenen jongeling aan onze zorg over, welken zijne vroegere overigens zeer bekwame onderwijzers hadden opgegeven, dewijl zij steeds volhielden, dat hij evenmin een goede borst, als eene goede stem zoude hebben; zij verklaarden hem dus ongeschikt om in de kunst van zingen ooit eenige vordering te maken. Met alle geduld onderzochten wij hem, en op grond van eenige kenmerken; die de ondervinding aan de hand geeft, oordeelden wij dat er wel partij te trekken was van den aanleg, welken wij bij hem meenden te vinden. Ons alzoo met eene zachte hoop streelende, ondernamen wij welgemoed den moeilijken taak, om het jonge mensch te oefenen, zonder ons te laten weerhouden door zijn teeder gestel en jeugdigen ouderdom, als nauwelijks dertien jaren bereikt hebbende. Gedurende zeer geruimen tijd, weerhielden wij ons zijne stem enig het minste geweld aan te doen; en bepaalden zich onze zorgen tot het gewennen aan het zuiver toonaanheffen, aan het welverbinden en bedwingen of wijzigen der stem. Na een zeker tijdsverloop en terwijl de leerling in grootte toegenomen was, slaagde hij langs

dezen weg al meer en meer tot zulk eene hoogte, dat zijne stem schitterende, krachtig, van eenen grooten omvang en tevens geschikt werd om zonder moeite in de hooge toonen op te klimmen tot aan de hoogste *re*, zoodat hij zonder schroom zich op de meestberoemde tooneelen kon doen hooren. — Met dit eenvoudig hulpmiddel zijn vele leerlingen verder gebracht, dan zij in het eerst schenen te beloven; en houden wij ons verzekerd, dat vele anderen, wanneer zij, even als de eerstgemelden, langen tijd aan dezelfde leiding waren toevertrouwd geweest, daarvan gelijke vruchten zouden geplukt hebben.

Uit het aangevoerde is op te maken, dat de meestal opgevolgde regel, om met volle stem te doen zingen, niet voor alle gevallen is goed te keuren; dat dit somtijds zelfs schadelijk is, bijzonder wanneer de leerling geene vaste en zekere stem bezit. In dit geval is het zeker, dat hij zijn gebrek niet zal kunnen ontdekken, als hij uit de volle borst zingt en de kunst niet verstaat om het geluid gematigd voort te brengen, door elken langeren toon met dien ligten ademtogt aan te zetten, welke zoo geschikt en onvermijdelijk is om denzelfden juist aan te grijpen en uit te houden; zingt hij daarentegen onder de leiding van eenen goeden meester, met matiging en beleid, dan zal hij zijne minste gebreken zelf bespeuren en zich leeren wachten om ze te herhalen.

Deze leerwijze, die zoo onmisbaar is, om de stem vastheid te doen verkrijgen, mag niet verwaarloosd worden; zij laat zich zelfs aanwenden, wanneer een leerling reeds eenige losheid in het zingen verkregen heeft en de toonladder benevens de regelmatige spron-

gen juist aangeeft, zullende hij daardoor nog tijdig genoeg gewend worden om zijne stem naar den regel der kunst te oefenen in het aanzwellen en weder verminderen van het geluid, hetgeen in het volgende hoofdstuk opzettelijk zal worden behandeld.

Dit toch is de eenige goede manier om de stem te oefenen in het aanhouden van halve noten in eene langzame beweging, als welke ieder eene trapsgewijze toe- en afneming moeten opleveren. Het versterken der stem in het algemeen moet achtereenvolgende en ten gepasten tijde in overeenstemming worden gebracht met de bekwaamheden van den leerling, terwijl de opklimming door den onderwijzer niet overhaast mag worden, maar slechts langzamerhand tot het bepaalde punt gevoerd, dat voor hem als het meest gepaste erkend zal worden.

Wij kunnen ons niet onthouden nogmaals te herhalen wat reeds vroeger gezegd is, dat namelijk de onafgebroken gewoonte om het aangewezen voetspoor te volgen, het eenige middel is om nut en eene krachtdadige uitwerking van de gegevene voorschriften te verkrijgen. De natuurlijke gebreken en evenzeer die, welke uit eene verkeerde leiding ontstonden, laten zich niet anders verbeteren dan door eene langdurige opvolging en herhaling van oefeningen en handelwijzen, wier bepaald doel het is om die verkeerdheden te wijzigen of geheel tegen te gaan.

Tot hiertoe gesproken hebbende over de gevallen, waarin men de stem bij de oefeningen te veel wil uitzetten en haar alzoo geweld aandoen, rekenen wij ons verplicht voor eene dwaling te waarschuwen, tot welke inderdaad kundige en ervaren

zangers echter dikwijls bij openbare uitvoeringen vervallen. Als deze zich zullen doen hooren in groote lokalen, als kerken of schouwburgen, dan zullen zij zich dikwijls bedriegen omtrent de weinige kracht hunner eigene stem; want in het ledige lokaal zal hen die bevallen en voldoende geklonken hebben, maar wanneer hetzelfde met toehoorders bezet is, zal de vermindering van het geluid, ontstaande uit de meer te zamengedrongen lucht, welke den weergalm wegneemt en den klank dof doet worden, hen aansporen om zich geweld aan te doen en luidkeels te gaan zingen. Dit is eene handelwijze, welke aan de stem geene meerdere doordringendheid verschaft, maar hoogst nadeelig is voor het behoud van eene schoone stem en van eene sterke borst; het zal het geluid integendeel dun en schraal maken en er nog te meer eenen goeden en aangenaamen indruk aan ontnemen. De ondervinding leert, dat het, liever dan de stem buitensporig uit te zetten, in de meeste omstandigheden beter is aan dezelve meer ronding te geven, want hoe meer een zanger zijn adem weet te beheerschen of te matigen, hoe beter hij zich zal doen hooren, zonder zich te vermoeijen en zijne borst te verzwakken.

Weinigen zijn met deze kunstgreep bekend; ware dit het geval en vond men goed die aan te wenden, dan zouden vele zangers tot in vergevorderden leeftijd eene sterke en aangename stem behouden, gelijk verscheiden groote zangers van vroegeren tijd dit voorregt genoten.

Wanneer men dus zijne stem heeft beproefd, en na herhaalde proefnemingen erkend, dat zij voldoende is om in een groot lokaal gehoord te worden, zoo moet men van haar niet meer vergen. Wel is waar, niet in alle gevallen is dezelfde kracht van stem toereikende en een bekwaam zanger moet uit dien hoofde, met onderzoek, nadenken en oefening zijne stem in evenredigheid weten te brengen met de plaats, waar hij zingt, doch is het evenzeer onbetwistbaar, dat hij, zijne stem ontoereikende bevindende voor eene bepaalde ruimte, dezelve nooit geweld behoort aan te doen, uit vrees van en stem en borst onherstelbaar te benadeelen.

HOOFDSTUK V.

Over de zangmanieren of versieringen.

Het schoone en bevallige, hetwelk den beschaafden zanger de voorkeur doet verwerven boven den onbeschaafden, om zoo te zeggen natuurzanger, al bezit deze de schoonste en welluidendste stem, die men wenschen kan, spruit hoofdzakelijk voort uit de welaangebragte manieren en versieringen. Voor een oogenblik moge een eenvoudig natuurlijk gezang het oor en het hart streelen, zoodra het eenigzins aanhoudt of herhaald wordt, vindt een man van smaak, hij denke overigens over muziek, gelijk hij wil, zulks eentoonig, stijf en vervelend.

De bedoelde manieren bestaan voornamelijk uit de volgende :

- 1°. het aanzwellen en weder verminderen der stem of der toonen op zich zelve; (*messa di voce*).
- 2°. het leiden, overbrengen of buigen der stem van den eenen toon op den anderen; (*portamento*).
- 3°. het vertragen van dezen of genen toon, door

er éénen of meer toonen, anders gezegd enkele of dubbele voorslagen (*appogiature*) of ook drieslagen (*gruppelli*) aan vooraf te doen gaan;

4^a. het meer of minder herhalen van eenen bepaalden toon beurtelings met den naastaanliggenden hoogerem, hetgeen geboren doet worden wat men *trillers* en *mordenten* noemt.

Wij zullen omtrent elke dezer manieren of versieringen trachten te doen opmerken, al wat strekken kan, om ze naar behooren uit te voeren en te pas te brengen.

Door het aanzwellen en weder verminderen der stem of der toonen op zich zelve, of het zetten der stem (*messa di voce*), verstaat men de kunst, waarmede een goed zanger iedere noot van eenigen duur weet te schakeren, door er aanvankelijk slechts weinig kracht, vervolgens trapsgewijze meerdere en, zulks gepast zijnde, tot den hoogsten graad toe, aan te geven, en verder op gelijken voet het geluid te verzachten, even gelijkmatig als naauwkeurig. Stellig gevorderd wordt dit bij het begin van elk zoogenaamd *Cantabile* en bij noten, die met orgelpunten voorzien zijn, terwijl het onvermijdelijk is om behoorlijk eene cadens aan te vangen; doch bedreven zangers bepalen zich niet hiertoe en bedienen er zich van bij alle langere noten en zonder onderscheid te maken tusschen de soort van stukken, waarin zij voorkomen.

Onbetwistbaar verschaffen de zweltoonem aan allen zang groote bevalligheid en zoetvloeiendheid; volmaakt goed uitgevoerd en aan een triller verbonden, wordt er niets meer gevorderd om eene cadens en

evenzeer den zanger zelven te doen toejuichen, want is deze in staat om zijne stem met gemak en zonder de minste fout uit te houden en te regeren, dan verbeelde hij zich vrijelijk niet slechts het geheim der kunst, maar de kunst zelve te bezitten. Het is zeer te bejammeren, dat de kunstenaars van den tegenwoordigen tijd onverstandig genoeg zijn, om dit kunstmiddel te veronachtzamen en in vergetelheid te doen geraken, niettegenstaande het zulke heilzame uitwerkingen voortbrengt, en dat zij het, wat nog erger is, niet slechts als nutteloos, maar zelfs als nadeelig beschouwen voor eene krachtige voordragt. Men hoort dus wel eens zonder verzuim elke noot even krachtig en onbesuisd aanpakken, waarmede aan alle bekoorlijkheid den bodem wordt ingeslagen. Van tijd tot tijd, ja, is er de een of ander, die zich verbeeldt, dat het genoeg is te beginnen met het aanzwellen der stem, of met dezelve er toe voor te bereiden, om te kunnen zeggen, dat hij het oude voorschrift volgt; maar, zulks gebrekkig doende, bemerkt hij weldra aan de koelheid zijner toehoorders, welke er kunst, noch berekening, begin, midden noch einde aan bespeuren kunnen, dat hij den beoogden indruk geenszins weet te verwekken.

Tot eene andere fout vervalt dat klein aantal zangers, dat meer ter goeder trouw de bedoelde manier denkt te kennen en in acht te nemen, schoon ieder, die hen hoort, al spoedig van het tegendeel overtuigd kan worden. Bij gebrek aan de gevorderde langdurige en grondige oefening, is de noot nauwelijks half zuiver aangegeven, of men

waagt het die te doen aanzwellen en brengt, in plaats van ééne noot, er meerderen voort; want, niet wetende den adem uit te sparen, is men buiten staat één enkelen toon lang uit te houden. — Dit is insgelijks eene onvergefelijke dwaling, als enkel het gevolg van onbedachtzaamheid en roekeloosheid zijnde. Indien zulke zangers zich zelven en hunne eigene krachten beter geraadpleegd en bovenal de bekende voorschriften ten dezen aanzien beter beoefend hadden, dan zouden zij zeker niets hebben ondernomen, wat zij niet verzekerd waren met gemak en zonder aarseling te kunnen uitvoeren.

Hoezeer de nalatigheid omtrent het streng regelmatig aanzwellen en afnemen der zangtoon nu wel even diep is ingeworteld als de verkeerde handelwijzen daaromtrent bij hen, die het nog denken te doen, willen wij onze meening niet achter houden wegens den geschiktsten weg, dien men te volgen heeft om zulks naar behooren te leeren en zich in dit opzigt in allen deele te volmaken.

Wij hebben vroeger reeds opgegeven langs welken weg de borst versterkt en tot elke soort van zang bruikbaar gemaakt kan worden. Men verbeelde zich niet, in de kunst der zweltoon of het *messa di voce* te zullen slagen, zonder vooraf die van het bewaren, uitzetten of inhouden van den adem verkregen te hebben, aangezien juist enkel hierdoor aan het geluid de gevorderde en nauwkeurig verdeelde toe- en afneming te geven is zonder de borst meer dan gewoonlijk te vermoeijen. Al wie deze oefening naar eisch wenscht te beginnen, behoort, na alvorens eene ruime ademhaling gedaan te hebben, den

toon zoo zacht mogelijk met de meeste zuiverheid aan te vangen; den adem geenszins met kracht uit te drijven, maar met de meeste spaarzaamheid bedaarlijk en schier van zelf te laten uitvloeijen; het geluid niet dan trapsgewijze te versterken en eerst gaande weg tot den hoogsten graad te brengen, ten einde vervolgens, geheel en al oppelijksoortige manier, het geluid te verminderen en weder even trapsgewijze te laten afnemen. Deze handelwijze volgende, zal men den toon ten einde toe kunnen uithouden en de onaangenaamheid ontwijken, welke de meeste zangers ondervinden, als zij zich op eens buiten adem gevoelen, nadat zij de stem in den aanvang onbedwongen uitgezet hebben. Deze fout doet den toon nog wel eens deszelfs zuivere hoogte te boven gaan en naderhand door dezelfde oorzaak te laag zinken, in welke beide gevallen het geluid valsch en hinderlijk wordt voor den toehoorder.

In den beginne zal de leerling ongetwijfeld veel zwarigheid vinden in het opklimmen en nederdalen bij intervallen, die meer dan éénen toon van elkander verwijderd zijn, maar hij kan er in te gemoet komen, door bij de thans bedoelde oefening gepast den mond te openen. Aanvankelijk moet zulks zeer gering zijn; dit werkt bijzonder mede om de stem eerst slechts zacht te doen uitvloeijen en vervolgens trapsgewijze te versterken door den mond langzamerhand op dat punt te brengen, hetwelk de kunst voorschrijft. Men zorge intusschen, dat de klinker, dien men zingt, niet van klank verandere, bij voorbeeld de *o* in *oa*, de *offe e* in eene heldere *e*; enz. Eindelijk zij men er bovenal op bedacht om de oefen-

ningen in het aanzwellen der toonen met de meeste matiging te beginnen, daar men anders gevaar loopt de borst te veel te vermoeijen; en het is dan ook raadzaam om daarbij dikwijls te rusten, hoezeer het overigens dagelijks hervat en voortgezet moet worden.

Naar het oordeel van menigeen hebben wij welligt te lang bij dit onderwerp stil gestaan; maar het verdient zoo bij uitstek wel ter harte genomen, ja zelfs op den voorgrond gesteld te worden, dat het niet genoeg van alle zijden is te beschouwen. Tot meerderen aandrang zelfs willen wij nog een zeer uitstekend voorbeeld vooral aan de jonge lieden voor oogen stellen; het is de ridder CARLO BROSCI, gemeenlijk bekend onder den naam van FARINELLI, welke, boven en behalve de verdere sieraden en bevalligheden van den zang, in de volmaaktheid het zwellen der toonen verstond, zijnde het door deze kunst, dat hij zich onder de zangers van alle tijden eene onuitwischbare verdienste heeft verworven.

Deze ridder CARLO BROSCI werd geboren in het koninkrijk *Napels*. Van zijnen eersten leeftijd af aan bespeurde men dat de natuur hem in de ruimste mate met begaafdheden had toegerust. Zijne eerste oefeningen werden bestuurd door den beroemden PORPORA, te *Napels*, en genoot hij, na alvorens *Rome* bezocht te hebben en reeds tot den ouderdom van 22 jaren gevorderd te zijn, te *Bologna* het onderrigt en het voorbeeld van denzelfden BERNACCHI, over wien reeds in de inleiding van dit werkje werd gesproken en welke toen voor den voortreffelijksten zanger van *Italië* werd gerekend.

Onder de leiding dezer twee mannen maakte FARINELLI zulke groote vorderingen, dat zijn naam binnen weinig tijds door geheel *Europa* vermaard was. Zijne stem werd voor een wonder gehouden, omdat dezelve eene volmaakte gelijkheid van kracht, wel-luidendheid en volheid, evenzeer in de lagere en zelfs diepe als in de hooge toonen bezat en wel zóó, als men vroeger of later nimmer gehoord heeft. Daarenboven was hij begunstigd met eene groote vindingskracht, die hem zulke verbazende en oorspronkelijke gangen en trekken ingaf, dat niemand in staat was dezelve over te nemen of na te bootsen. De kunst om den adem zoo behendig te bedwingen, te bewaren, te hervatten, dat niemand het ooit bespeurde, ontstond en verging met hem! Eene onvergelykelijke zuiverheid van toon, gepaard met deszelfs gelijk en altoos vol geluid; eene vloeiende leiding, juiste vereeniging, ligtheid, de kunst om het hart te treffen, ook in den bevalligen stijl, een volmaakten triller, eenig in zijn soort; alle deze hoedanigheden bezat FARINELLI in dezelfde volmaaktheid en er is geen' stijl van zingen te bedenken, welken hij niet wist uit te voeren op eene wijze, die voor elken anderen onbereikbaar was.

Nauwelijks verspreidde zich de faam der buitengemeene begaafdheden van dezen grooten zanger, of om strijd beriepen hem de eerste steden van *Italië*. Overal, waar hij zong, ontving hij zooveel toejuiching, dat men er hem wenschte te behouden. De verschillende hoven van *Europa* betoonden eenen gelijken naijver om hem te beroepen, te beloonen en met eerbetooningen te overladen. Deze welver-

diende onderscheidingen bekroonden reeds de eerste jaren van zijnen loopbaan, en evenwel liet hij nimmer na zijne studien steeds voort te zetten. Hij deed dit met zulk eenen ijver, dat hij, juist ten zelfden tijde, dat hij zich reeds een' grooten naam en een schitterend fortuin verworven had, er toe overging om zijne aangenomene manier van zingen nog grootendeels te veranderen en eene steeds meer volmaakte zich eigen te maken.

Deze glansrijke ster, en men zoude schier zeggen dit toonbeeld der kunst, onderscheidde zich niet enkel door zijn zeldzaam talent, maar in gelijke mate, zoo niet nog meer, door de braafheid van zijn gedrag en de edelmoedigheid van zijn hart. Hij leefde langen tijd op een landgoed in de nabijheid van *Bologna* en stierf in 1782, den ouderdom van 77 jaren bereikt hebbende. Wanneer een man van zulke uitstekende begaafdheden nimmer naliet met alle mogelijke vlijt en naauwgezetheid zijne oefeningen voort te zetten, wat behooren dan niet zoo vele anderen te doen, die niet met zijne schoone hoedanigheden en voorregten zijn uitgerust geworden? — Het antwoord op deze vraag met vertrouwen aan onze lezers overlatende, keeren wij tot ons onderwerp terug.

Zoodra de onderwijzer er in geslaagd is, om den leerling, wiens stem wankelende of zwak was, met behulp van het *messa di voce* zoowel als naar de vroeger opgegevene leerwijzen, meerdere vastheid of kracht te doen verkrijgen, behoort hij denzelfden te oefenen in de tweede der voorschreven zangmanieren, of het wel leiden der stem, door de Italianen

portamento geheeten en ten allen tijde, even als de eerst behandelde, gehouden voor eene van de wezenlijkste deelen der zangkunst. Dat deze oefening niet in haren geheel omvang plaats kan vinden, tenzij de leerling de stemregisters naar eisch wete te verbinden, is algemeen genoeg bekend en moet aan elk als van zelf in het oog vallen. Wij verwijzen ten dien aanzien naar het eerste hoofdstuk van dit werkje.

Door het gezegde *portamento*, of de kunstmatige stemleiding of buiging, bedoelt men het overgaan van den eenen toon op den anderen door middel van het aangeven van den klank des laatsten even vóór het tijdpunt, waarop deze werkelijk intreedt, of naar de maatverdeeling behoort in te treden, zie fig. 2: zulks in eene volmaakte evenredigheid en vereeniging, zoodat de toonen als het ware in elkander smelten, en dat evenzeer bij het opklimmen, als bij het nederdalen. Elk gezang klinkt des te schooner en beschaafder, naar mate het minder wordt afgebroken door het ademen, en oefene men zich dus zeer gezet om dit door eene nauwkeurige en zuiver afgemeten verdeeling te regelen en met het overgaan van den eenen toon op den anderen te verbinden.

De beste wijze om eenen leerling de gewoonte eener goede stemleiding te doen eigen worden, is hem dezelve te doen oefenen in eene *solfege*, welke hij vocaliseert op *a* of *e*, zijnde beide deze klanken tot dit doel even geschikt. Dusdanige *solfege* moet voornamelijk bestaan uit halve noten, bij afwisseling op- en nedergaande en naar goetvinden ver-

mengd met regelmatige sprongen. De leerling wachtte zich daarbij adem te halen tusschen traps- of sprongsgewijze opgaande noten; hij doe dit enkel bij nederdalende. Opdat voorts de vordering omtrent het spaarzaam ademen den kweekeling niet te zwaar valle, bijzonder als hij geene sterke borst heeft, en ten einde de stem zich evenwel ruimschoots ontwikkelen moge, doe men hem van maat tot maat ademen en de beweging aanvankelijk niet te langzaam nemen. Wanneer hij de beide noten van elke maat zonder hinder kan uithouden, onder behoorlijke verbinding der beide toonen, dan is hem eerst te vergunnen, om er eene derde noot bij te voegen, maar nimmer meerdere, ten einde de borst niet te veel te vergen; en eerst naderhand is bovendien de beweging nog, naar omstandigheid, langzamer te nemen. Zelfs is het raadzaam, om een leerling met eene sterke borst gelijke voorzorgen te doen in acht nemen; uit aanmerking van zijne meerdere kracht, zou hem meerdere vrijheid gegeven kunnen worden, wanneer rijpere jaren zijn gestel tot den staat der volwassenheid gebragt mogten hebben.

Voorts zal het bij de beoefening duidelijk blijken, dat het dubbel voorschrift, om de eerste noot met ligtheid en behoedzaamheid aan te vangen en om zonder ademhaling met gelijke omzigtigheid tot de tweede noot over te gaan, den leerling almede zal gewennen, om zijnen adem met spaarzaamheid te gebruiken, dien te regelen, te wijzigen en in te houden naar verkiezing; om al meer en meer meester te worden van het aanvangen, afbreken en hervatten der stem, en om naar behoefte zelfs met onmerkbare

moeite en inspanning adem te halen. Dit alles vordert ontegenzeggelijk aanhoudende vlijt, langdurige oefening en onvermoeid geduld, doch men zal die rijkelijk beloond zien, als men zich eindelijk in staat gevoelt, om zonder vermoeijenis te zingen en in elke soort van stijl te behagen; terwijl men, eenmaal eene krachtvolle borst verkregen hebbende, benevens de bekwaamheid om onmerkbaar van de eene noot op de andere over te gaan, er in zal slagen, om aan de stem zulk eene volmaakte buigzaamheid te geven, dat er van gezegd kan worden: »zij streelt het hart!»

Is de leerling tot de hoogte gekomen dat hij de opgemelde toonen zonder gedurige adembaling kan aanheffen en aanhouden, dan moet hij de oefening voortzetten met het zingen van *solfeges* of liever *vocalises*, gelijk het nu vooral heeten en geheel behooren te wezen, meer opzettelijk berekend voor het los- en ligtmaken der stem; zulks steeds op de klinkers *a* en *e*. Dit zal hem verder in staat stellen, om naar willekeur elke soort van passage te schakelen met al die uitdrukking, welke het licht en bruin doet ontstaan, dat in allen zang, van welken aard ook, onmisbaar vereischte is.

Met deze nieuwe studie behoort de oefening in de voorlagen (*appogiature*), of het muzikaal accent, worden verbonden; over welk laatste echter meer bepaald bij het beschouwen van het recitatief zal worden gehandeld. Door voorlagen verstaat men ééne of meerdere noten, welke de komst van de hoofdnoot vertragen; zij worden mitsdien onderscheiden in enkele en dubbele en in groeperingen of

drieslagen (*gruppetti*). Om te ontmoet te komen in verschillende verkeerde begrippen te dezen aanzien, herhalen wij hier kortelijk de algemeene en vaste regels, dat alle voorstellen uitgevoerd of aangevangen worden op en niet vóór den tijd van de noot, waarbij zij behooren; dat de enkele voorstellen steeds de helft van die noot bekomen, als deze eene twee- of vierdeelige, doch tweederden, als zij eene driedeelige waardij heeft; voorts dat de enkele voorstellen zich éénen toon hooger of lager dan de hoofdnoot laten nemen, in welk laatste geval zij meestal slechts een halven toon verschillen; dat de dubbele en gegroepde voorstellen insgelijks van onder- of van bovenaf te nemen zijn; dat deze, behoudens de betrekkelijke beweging van het stuk, waarbij het te pas komt, meerdere snelheid of mindere waardij verkrijgen dan de enkele voorstellen; dat de gegroepde voorstellen van drie noten of zoogenaemde drieslagen gemeenlijk in den omvang eener kleine of eener verminderde terts zijn begrepen, en dat daartoe, zoo noodig, de onderste noot een' halven toon hooger wordt genomen dan de toon van het stuk medebrenge. Men zie ten overvloede wegens dit een en ander de voorbeelden onder fig. 3, 4 en 5, waarbij voorts nog zij herinnerd, wat de werkelijke voordragt aangaat, dat alle voorstellen, dubbelslagen en drieslagen, doch bovenal de enkele voorstellen steeds meer nadruk moeten erlangen dan de hoofdnoot zelve.

De dubbelslagen en drieslagen worden overigens ook aangewend als naslagen en dan gerekend te behooren bij de voorafgaande noot, van welker

waarde zij in dit geval worden afgetrokken, zie fig. 6 en 7.

De juiste uitvoering van al deze voor- en naslagen vordert inderdaad niet weinig oefening en berekening; want met te veel schroomvalligheid of daarentegen onachtzaam gemaakt, zijn zij flauw, onduidelijk of verward, en drukt men er al te buitensporig op, dan verliest men de goede verhouding tot het overige uit het oog en doet ze ruw en onaangenaam worden. Men dient hierbij de juiste maat te kunnen vinden en wel daarop acht te geven, dat van den stijl, waarin men zingt, veel afhangt.

Wij moeten alle min ervarenen aanraden, zich wel te wachten voor het te veelvuldig en dikwijls zeer ontijdig aangewend gebruik of het misbruik der bedoelde versieringen; zij zijn niet onbepaald overal te pas te brengen en in te vlechten, al moge menig zanger of zangeresse van naam hierover anders schijnen te denken. Niet zelden vindt het plaats om te gemoet te komen in de moeilijkheid om langere noten aan te houden, wanneer iemand het *messa di voce* nimmer of niet meer dan oppervlakkig geoeffend heeft.

De vierde zangmanier of versiering, waarover wij ten laatste spreken zouden, is de triller, benevens de *mordent*. Dit is het bezwaarlijkste, maar, onberispelijk uitgevoerd, gelijktijdig het schitterendste, dat een zanger kan voortbrengen. Wij zullen er onze denkbeelden zoo beknopt mogelijk over mededeelen.

Met ééne zangversiering hielden de zangmeesters van den ouden tijd hunne leerlingen onver-

wijld bezig: met den triller. Zij verpligttten hen vroegtijdig om zich daarin te oefenen, minder opdat men er reeds dadelijk meester van zoude worden, dan wel met het doel, om het goed slagen er in voor te bereiden en gemakkelijk te maken, door van tijd tot tijd meer losheid in de keel te brengen. Het gevolg van dit wijs berekend plan was, dat de leerlingen al ras op het spoor ter volmaking geraakten, al ware het dan ook niet ten eenenmale zonder hinderpalen en zwarigheden te moeten overwinnen.

Tegenwoordig is deze wel doordachte handelwijze grootendeels omgekeerd. De nieuwere meesters laten hunne leerlingen, nog vóór dat zij tot eenige rijpheid zijn gekomen, met zangstukken optreden, welke door groote zangers of zangeressen werden voorgedragen, en zamengesteld zijn met vertrouwen op de grondige studie, de veeljarige oefening, het wetenschappelijk gevormde oordeel en de beschaafde talenten, die hen kenschetsen; maar de trillers en andere struikelblokken werden zooveel doenlijk weggeruimd of ontweken, zoo niet kort af overgesprongen. Welke gevolgen heeft deze veranderde handelwijze eindelijk te weeg gebracht? Het aldus verminken der zangstukken zelve daargelaten, geene andere dan deze, dat de schoonste stemmen, welke met eene trapsgewijze en doordachte oefening volgens de erkende regels der kunst naar derzelver onderscheiden aanleg goed en deugdelijk hadden kunnen worden, in den grond bedorven zijn; want door er meer van te vorderen, dan er nog van te verkrijgen is, voeren dergelijke ongevormde stemmen al wat er mede ondernomen wordt, slecht althans zeer onvolmaakt

uit; zij klinken zwak en kinderachtig, daar er de kracht aan ontbreekt, die enkel door eene gezette regelmatige oefening is te verwerven.

Het is te hopen, dat de menigvuldige voorbeelden van de verderfelijke gevolgen dezer verkeerde inrigting allen, die eenigen prijs stellen op waarlijk goede zangers en zangeressen, tot de zoo doelmatige leerstelsels der oude zangscholen zullen doen terug keeren, welke in het bijzonder steeds daar heen strekten om de stemmen wel te leiden en toch zoo zeer te sparen. Eene in den aanvang verkeerd ontwikkelde stem, welker gebreken versterkt, in plaats van tegengaan zijn, is hoogst moeilijk grondig te verbeteren. Eene vroegtijdige, steeds wel bestuurde oefening van den triller kan daartoe almede dienstbaar zijn. Gewoonlijk beroepen zij, die geen triller maken kunnen, zich daarop, dat de natuur hun den aanleg er toe geweigerd heeft. Dit is een bedriegelijk denkbeeld; om den triller meester te worden, heeft men den geringsten natuurlijke aanleg slechts te ondersteunen door eene gehoorzame, geduldige en goed geregelde oefening, omtrent welk laatste, gewigtige punt onderwijzer en leerling zich wederkeerig de hand moeten bieden.

Na al deze voorloopige aanmerkingen zal men billijkerwijze een bepaald voorschrift verwachten, hoe een ieder, die het maken van den triller goed wenschte te besturen voor zich zelve of voor anderen, het heeft aan te vangen. Een zoodanig is echter niet te geven, daar het hierbij wel het allermeest aankomt op - en afhangt van de persoonlijke geschikt-

heid en vatbaarheid van elken leerling; en moeten wij ons alzoo tot algemeene opgaven bepalen.

Een oud schrijver, P. F. TOSI, zegt: »dat men »zich bij het onderwijzen van den triller moet be- »dienen van de stem en van de instrumenten, opdat »de leerling er eenen leere maken, welke *gelijk*, »*parel- of korrelachtig*, *vast*, *rustig* en *matig* »*snel zij*." Dit zijn er juist de schoonste en meest geachte hoedanigheden van; maar zal men zich die eigen maken, dan behoort men wel te weten wat tot die gelijkheid en vastheid meer bijzonder wordt gevorderd.

Het is bekend, dat elke triller bestaat uit eene hoofdnoot benevens de naastaangrenzende hoogere als bijnoot, zijnde het onbepaald, met welke dezer beide noten moet aangevangen worden. Bij het zingen echter is het van ouds her het meest voordelig bevonden, zulks met de bijnoot te doen. Bij sluitingen in de groote toonsoort verschillen de beide noten eenen geheelen, in de kleine slechts een halven toon. Dit onderscheid juist in acht te nemen is eene eerste moeilijkheid, want zeer dikwijls naderen de beide toonen, in het eene geval niet minder dan in het andere, zoo zeer tot elkander, dat de triller, in plaats van voortdurende uit twee geheele of uit twee halve toonen te bestaan, al ras op één enkelen trillenden of veeleer bevonden toon uitloopt, waardoor de zoogenaamde bokken- en paardentrillers (*caprino e cavaliero*) ontstaan, over welk gebrek straks nader. Deze onvastheid is het gevolg van overhaaste oefening; den triller met ge-

duld, bedaardheid en oplettendheid bestuderende, zal men die klip leeren vermijden. Een tweede mislag is aan de eene noot steeds meerdere kracht of ook meerdere lengte te geven dan aan de andere. Zulks is enkel bij groote of lange trillers veroorloofd en zelfs manier bij het aanvangen, zie fig. 8; en dit is dienstig om, als het ware, en zanger en toehoorder op den triller voor te bereiden. Eenmaal aan den gang zijnde, drage men echter zorg voor de meestmogelijke onderlinge gelijkheid van kracht en van lengte, opdat de triller aan de voorschrevene wel korte, maar veelomvattende vordering beantwoorde.

De trillers worden naar de wijze, waarop zij voorkomen of geplaatst zijn, in verschillende soorten verdeeld. Voornoemde schrijver ROSI gaat tot acht soorten toe, en geeft aan elk eenen bijzonderen naam. Geene opzettelijke handleiding schrijvende, willen wij met een woord alleen de drie moeilijkste, doch ook tevens meest schitterende vermelden.

De eerste soort is de zoogenoemde *kettingtriller* en bestaat uit een' onafgebroken triller, welke trapsgewijze van de eene op de andere noot der toonschaal of toonladder overgaat en evenzeer opklimmende als nederdalende kan plaats vinden; zie fig. 9. Deze triller kan in beiderlei gedaante over al de acht, of ook over slechts een gedeelte van de toonen der schaal voortgezet worden; in allen gevalle behoort dezelve de verschillende toonen geheel zuiver en duidelijk onderscheidbaar te doen hooren. Dit kost bovenal zeer veel moeite en behoedzaamheid, aangezien daartoe eene volmaakte juistheid van into-

natie wordt vereischt, zoo bij het opklimmen als bij het nederdalen; bovendien moet de zanger geheel en al meester zijn van het aanhouden, temperen en uitsparen van den adem, aangezien het niet geoorloofd is ergens de minste gaping te veroorzaken. Eindelijk wordt er bij gevorderd den overgang van den eenen toon op den anderen met zulk eene zuivere en welverzekerde afmeting te doen plaats grijpen, dat er geene andere afwisseling worde bespeurd, dan het ongedwongen, gerust en naauwkeurig opvolgen der toonen, met behulp van het verzachten en versterken der stem. Deze beide trillers zullen bij eene goede behandeling naar de regels der kunst aan hen, die ze volmaakt weten uit te voeren, steeds veel lof en eer verschaffen; maar er is veel tijd en moeite toe noodig, om de stem tot het wel slagen te brengen.

De tweede soort heet de *verdubbelde triller*, en kan geheel op zich zelf worden gebezigd, zonder behulp van eenigerhande voorbereidende passage of inleiding, zijnde derzelve eenvoudigheid alleen voldoende om toejuiching te doen inoogsten, voor zooveel deze triller slechts naar behooren en met de bepaalde toe- en afneming van stem, als welke er een wezenlijk vereischte bij is, wordt voorgedragen. Men vangt hierbij aan met een *messa di voce* op de noot, die tot hoofdnoot voor den triller zal strekken; hierop wordt aanzwellender- en afnemenderwijze de triller gemaakt, waarna onmiddellijk een drieslag volgt, dienende om zonder afbreken over te gaan tot het herhalen van den triller; dit schertsende spel, om het zoo uit te drukken, wordt naar verkiezing voort-

gezet tot men op de hoofdnoot sluit, gelijk fig. 10 aanwijst. Het hoofdvereischte, dat tevens het mees- te bezwaar oplevert, is dat alles in éénen adem worde uitgevoerd en vooral de *gruppetti* of driesla- gen er zeer vloeiende worden ingevlochten. Om de stem hierop te oefenen is het goed deze kleine ver- sieringen nu eens van boven en dan eens van onder af te studeren. — Als deze verdubbelde of herha- lende triller volmaakt goed gezongen wordt, is er weinig te bedenken, dat denzelfen te boven gaat; men verstoute zich evenwel niet om het blindelings te ondernemen zonder zich vooraf daarin rijpelijk geoe- fend te hebben en denzelfen geheel meester geworden te zijn. Er is eene goede borst noodig om de eerste noot wel uit te houden, kunst om den adem te bewaren, en een juist oordeel om het aanzwellen en afnemen telkens zoo evenredig te verdeelen, dat de triller zonder verflaauwing kan eindigen; in één woord, voor zooveel men geene bijzondere gaven van de natuur en van de kunst bezit, onthoude men zich liever van dezen triller, daar men er dan on- getwijfeld schipbreuk mede zal lijden. Het zal ook wel uit dien hoofde wezen, dat dezelve, althans bij het zingen, schier nooit meer gehoord wordt.

Dit is nog wel het geval met eene derde soort, wel eens *kloktriller* geheeten, naar het gedurig toe- en afnemen van deszelfs kracht, op gelijksoor- tige wijze als het gelui eener klok, dat op een' ze- keren afstand gehoord wordt. Figuur 11 wijst de inrigting van dezen veel indrukmakenden triller zoo- veel mogelijk naauwkeurig aan. — Na al het voorgaande betrekkelijk de beide andere trillersoorten, zal het

wel overtollig wezen hier meer ter opheldering of ook ter aanbeveling eener zorgvuldige uitvoering te laten volgen.

Uit den triller ontspruit de *mordent*, zijnde slechts een verkorte triller zonder eenigen voor- of naslag; zie fig. 12. Hij vordert gelijke omzigtigheid als genen, maar juist omdat hij korter is en ligter daarheen geworpen wordt, laat hij zich eerder overwinnen. Er is velerlei gelegenheid om den *mordent* te pas te brengen, en in *solfeges* of anderzins goed geoeffend en onberispelijk uitgevoerd, doet deze kleinere versiering niet minder genoeg dan menige onvolledige triller.

De gebreken in de uitvoering der thans behandelde versiering bestaan hoofdzakelijk in de boven reeds vermelde bokken- en paardentrillers (*caprino e cavaliero*). Zij vinden plaats, wanneer trage of eigendunkelijke leerlingen zich niet houden aan het onfeilbare voorschrift, om den triller te maken met eenen zacht en gelijkmatig uitvloeienden adem. Wil men eenen triller zingen met eenen uitgestooten, bevenden adem, of brengt men daarbij den mond in beweging, als bij het lagchen, zoo ontstaat een geluid, dat zeer natuurlijk het geschreeuw van een bok of geit, of het hinniken van het paard nabootst, wat alzoo ook aanleiding gegeven heeft, om deze fouten met de voormelde benamingen aan te duiden. Bovendien is de triller nog op menigerlei andere wijzen verkeerd te maken; bij voorbeeld: al te langzaam en kwijnende in zijn geheel; of levendig begonnen en in het midden of tegen het einde verflaauwende en dus met ongeregelde snelheid en kracht; dan weder te kort, met overhaasting, of omgekeerd, zonder dat

men gevoegelijk weet te eindigen. Al deze misgrepen na te gaan behoort in de opzettelijke leerboeken voor den zang te huis. Het moge hier volstaan met de ernstige herinnering, dat deze zangmanier bij eene volmaakte uitvoering eene juiste maat vordert om dezelve steeds gepast en zonder overdrijving aan te brengen, waartoe een verstandig beleid en een gezuiverde smaak de beste gidsen zijn zullen.

Bij het oefenen en studeren, zoo van den triller als van elke andere zangversiering, hoede men zich voorts om het te doen met halver stem of binnensmonds. Vele zangers gewennen zich dit, doch zijn zij dan eenmaal genoodzaakt meer in het groot, in ruime zalen of lokalen, er mede op te komen, dan kunnen zij dezelfde versieringen of ook passages niet uitvoeren, of, zoo zij het doen, zijn dezelve vol onnaauwkeurigheden. Even gemakkelijk en verleidelijk als het voor eenen ongeoeffenden is, om alle versieringen halver stem te maken, even zwaar valt het hem, zulks met een vol en sterk geluid te doen. Dit is al weder eene reden te meer, om steeds op eene breede uitvoering te doelen. Na den leerling duidelijk te hebben doen begrijpen, hoe een triller behoort te wezen, zij men dus verstandig genoeg, om aanvankelijk wel een rond en vol geluid te vorderen, maar overigens met de meest bejaarde oefening tevreden te zijn. Dit geeft de jonge lieden zelfvertrouwen; en wordt hunne stem met den tijd krachtiger, dan gaat het met den triller gelijken gang. Dat men vlijtige leerlingen hierbij toch nimmer ontmoedige, maar hen met voorzigtigheid minzaam en welwillend ondersteune;

bij de geringste liefde voor de kunst zullen zij dan ras de goede van de slechte trillers weten te onderscheiden; niet tevreden met zich zelve, de lessen hunner meesters des te getrouwer opvolgen, en met het hooren en navolgen van uitstekende zangers voordeel trachten te doen zooveel zij slechts vermogen.

Wij bevelen het ten slotte elken jongen zanger ten ernstigste aan, om dit laatste nimmer te verzuimen niet alleen, maar de gelegenheid er toe steeds op te zoeken, al ware het ook met opofferingen tot het doen van reizen. Doch men hoore met verstand en met gevoel, want dan eerst zal men het sijne in stijl en voordragt onderscheiden, wel vatten en waarden. Hoe menigeen veroordeelt niet in eenen zanger het maken van een' triller, op grond dat het dien tot een muzikinstrument zoude verlagen; maar laat men twee zangers nevens elkander stellen, waarvan de een eene schoone stem, eene gemakkelijke en naauwkeurige voordragt, een goeden smaak, een bevalligen stijl, volmaakte cadenzen, aangename gangen, welgekozen rustpunten, doch geen' triller bezit; en laat de andere zanger slechts half bedeed zijn met de opgetelde hoedanigheden, doch eene juiste stemleiding, eene verstandige manier en oordeelkundig beleid in achtneemen en er een' triller bijvoegen, zou het dan nog twijfelachtig zijn, welke van hen beide de voorkeur zou behalen? Zonder bedenken zou dit aan den laatsten te beurt vallen, want hetgeen een zanger den kroon op het hoofd zet, is een volmaakte triller.

HOOFDSTUK VI.

Over de cadenzen.

Bij het kunstmatig zingen moeten bepaaldelijk die cadenzen of sluitingen in overweging komen, welke er op aangelegd zijn, om den zanger aan het einde van eene groote aria of *scène* gelegenheid te geven en de vrijheid te laten om nog voor het laatst zijn gevoel geheel te ontboezemen, zonder in het minst door het accompagnement te worden beperkt of ondersteund. Dezelve zijn tegenwoordig meer in onbruik geraakt; intusschen geven zij den zanger eene aanleiding te meer, dat hij zijn eigendommelijk talent in allen opzichte moge aan den dag leggen en nog eenmaal met de meeste kracht op zijne toehoorders werken. Het is te wenschen, dat de zangers van onzen tijd zich niet immer uitsluitend zullen laten leiden door de zucht om de heerschende mode te volgen, maar ook dit middel der kunst zullen in stand houden en althans daar weten aan te wenden, waar het onmiskenbaar wordt verwacht, zoo niet gevorderd.

Ten aanzien van de behandeling dezer cadenzen bestaat hoofdzakelijk tweeërlei meening. De een houdt het daarvoor, dat dezelve behooren aan te vangen of voorbereid te worden met het aanzwellen en afnemen der noot, waarop de cadens gegrond moet wezen, en dat al het volgende eene soort van narede op of gevolgtrekking uit de aria zelve (een *résumé*, *complément* of *corollaire*) behoort te zijn, namelijk eene korte en beknopte zamenvatting en herhaling van de voornaamste gangen en denkbeelden, daarin voorkomende; en vordert men dan, dat deze gangen en denkbeelden wel verdeeld, goed geordend, in éénen enkelen adem voorgedragen en met den gewonen triller besloten worden.

Anderen daarentegen zijn van oordeel, dat de cadens iets geheel willekeurigs is, aan den luim van den zanger gansch en al vrijlatende het uitstallen van allerlei loopen en kunststukken, welke de losheid zijner stem, en al hetgeen hij daarmede weet uit te voeren, kunnen ten toon spreiden.

Het zal weinig tegenspraak vinden, dat de eerste meening de billijkste en verstandigste is en de cadens dus niets meer, maar ook niets minder mag wezen, dan een passend slot of besluit van de aria. De andere meening geeft meer vrijheid en gemak aan een' zanger, als kunnende hij in dit geval eene overgrootte hoeveelheid naar verkiezing te zaamgeraapte noten daarheen werpen, wat op het gros der toehoorders soms eenige werking kan doen. Een ander nog verkeerder denkbeeld, vooral bij jonge lieden, is dan ook, dat niets gemakkelijker te maken is dan eene cadens.

Vele denken zoo, doch zij bedriegen zich. Het is niet te veel gezegd, als men verzekert, dat de cadens gerekend wordt tot het neteligste en gevaarlijkste, wat de zangmuziek aanbiedt; en dat er een aantal zwarigheden zijn te overwinnen, alvorens men die zonder eenigen hinder weet te maken. Om zich hiervan te overtuigen, bedenke men, dat er toe gevorderd wordt:

1°. eene ongedwongene, maar tevens wel berekende toonwisseling (*modulatie*); als zonder welke men gevaar loopt den triller in eenen verkeerden toon te brengen;

2°. eene goed bestuurde en wel verdeelde adem, gelijk in alle andere gevallen der hoogere zangkunst;

3°. het voorregt van eene vruchtbare vindingskracht; want het zijn bijzonder de verrassende denkbeelden, die den grooten zanger oogenblikkelijk kenmerken, mits hij dezelve met een verstandig oordeel tot een schoon geheel weet te verbinden.

De twee eerste vereischten zijn voor iedereen door studie en oefening te verkrijgen, en, hoezeer de vindingskracht meer eene natuurgave zij, kan een zanger met volhardenden ijver het mede in dit opzigt ver genoeg brengen om zich in een gunstig daglicht te mogen stellen. De bekwaamheid, waarop het ook ten dezen al weder hoofdzakelijk en noodwendiglijk aankomt, is het beheerschen der stem wat de ademhaling betreft, opdat de cadens van het begin tot aan het einde de gevorderde kracht verkrijge en men niet verplicht zij dezelve af te breken. Een nederig en bescheiden oordeel over zich zelve en zijne bekwaamheden zal den leerling terughouden van te on-

dernemen, wat zijne krachten te boven gaat en hem bewaren voor de schande van bij eene cadens uit gebrek aan adem te kort te schieten; dergelijke mislukking levert het dubbel ongerief op, van de cadens door het nalaten van den triller onvolkomen te moeten laten en van zelfs niet eens naar behooren de slotnoot te kunnen aangeven en gevoelen. Even oordeelkundig moet men te werk gaan bij het kiezen en inrigten der cadens in overeenstemming met de muziek en evenzeer met de woorden van de aria; is deze van eenen teederen of vrolijken aard, zoo zal men er toch wel eene andere cadens aan mogen verbinden, dan wanneer dezelve eene ontroerde of diep getroffen stemming voorstelt. Nalatigheid en gebrek aan nadenken in dit opzigt kan de grootste tegenstrijdigheden, maar ook tevens een sprekend bewijs van de smakeloosheid en onbedachtzaamheid van een zanger opleveren.

Eene bijna even ongelukkige dwaling is het zijnen roem te stellen in het noodeloos verlengen eener cadens. Eene gepaste beperking hierbij in het oog te houden, is wel het verstandigst en behoedt de toehoorders voor verveling en teleurstelling. Wie te veel onderneemt, ontmoet niet zelden zwaarigheden, die niet te overwinnen zijn, dan ten koste van de gewenschte schakering en uitdrukking, terwijl men noten zonder zamenhang vermenigvuldigt of onophoudelijk dezelfde gangen herhaalt. Een man van ondervinding wacht zich dus altijd, (ook wanneer hij moet wedijveren met eenig blaas- of strijkinstrument) de gepaste maat en grenzen te buiten te gaan; degelijkheid en beknoptheid verschaffen algemeen aching.

Blijkens al het aangevoerde behoort er dus zeer veel toe om ook dit gedeelte der kunst meester te worden. Men ontzie moeite, noch inspanning om voordeel te doen met de lessen van goede onderwijzers en de voorbeelden van groote zangers. Van de eerste noot af aan tot de laatste toe wordt de stem aan zich zelve overgelaten; dit is een spoorslag te meer om alle feilen te kunnen vermijden. Elken toonjuist en met de meeste zuiverheid aan te geven, staat op den voorgrond; schakering, uitdrukking en kracht, om de stem met zulk een vuur te bezien, dat elke noot tot de laatste toe goed verstaanbaar is, het bovenal wel doen vatten van de laatste lettergreep of van het slotwoord, ten einde niet kwijnende of stervende af te trekken; dit alles werd steeds volstrekt noodig geacht tot het verdienstelijk voordragen van cadenzen. Het overige blijft aan het eigen oordeel van den zanger overgelaten, die, zoo als reeds te kennen gegeven werd, overigens uit het hoofd- of ander thema van de aria, of uit de ritornel zoodanige aanleiding ontleenen mag, als hem gepast toeschijnt, om, schrander verbonden met eigene vindingen, de kundigen zoowel als de minkundigen onder zijne toehoorders te streelen en genot te verschaffen.

Met opzigt tot de cadens raden wij, even als ten aanzien van den triller, elken jongen zanger of leerling ernstig aan om, onder bestuur van zijnen meester, er vroegtijdig mede aan te vangen, waartoe vooreerst niet meer dan eenige weinige noten toereikende zijn. Met onafgebroken oefening zal hij gaande weg de goede handeling verkrijgen, bij rijpere

jaren en krachten al meer en meer uitgebreidheid aan zijne cadenzen leeren geven en eindelijk in staat zijn die geheel naar de goede regels der kunst te maken. — Dat de onderwijzer zorg moet dragen, ook bij deze oefening niets te vergen, dat schadelijk voor de stem of nadeelig voor de borst kan wezen, zal wel geene herhaalde aanbeveling behoeven.

Naar onze meening is het dus niet noodig, gelijk sommigen denken, om het oefenen van cadenzen uit te stellen tot eenen lateren leeftijd, die men daarvoor meer geschikt acht. Wij keuren dit een noodeloos tijdverlies voor de jonge lieden.

Niet minder schadelijk en zelfs zeer verkeerd rekenen wij het te veroorlooven, dat men bij herhaling adem haalt in eene cadens en dezelve dus als het ware er bij gedeelten uitbrengt. Men is gewoon dit eene kunst-vrijheid te noemen, doch eigenlijk is het iets dat tegen alle regels der kunst aanloopt, en waartegen wij ernstig waarschuwen.

HOOFDSTUK VII.

Over de ligtheid der stem.

De ware ligtheid der stem is eene aangeborene hoedanigheid, gelijk zoo vele andere begaafdheden voor het zingen. Die dezelve niet van de natuur ontvangen heeft, zal ze op geenerlei wijze met volmaaktheid kunnen verkrijgen. Er bestaat, wel is waar, geen gebrek aan zangers, die zich verbeelden de bedoelde ligtheid van stem te bezitten, maar ongelukkig heeft men hen slechts even te hooren, om zich te overtuigen, dat zij die gave niet dan in zeer geringe mate ontvangen hebben, of zelfs er geheel en al van ontbloot zijn. Wij hadden ons voorgesteld om de gewone oorzaak van dit gebrek aan te wijzen, benevens de middelen om daarin te gemoet te komen; na de ernstigste overdenkingen vinden wij er alleen dit van te zeggen, dat het kwaad zijnen oorsprong heeft, *of* in de verkeerde meening der zangers, alsof zij niet zouden kunnen behagen en zich eenen naam maken, zoo zij niet in den ligten stijl zongen, weshalve zij zich geweld aandoen, om

er mede te voorschijn te komen zoo goed of kwaad het ook moge wezen, of wel in de slechte handelwijze van vele onderwijzers, welke den leerling, ook bij volslagen gemis van natuurlijken aanleg er toe, steeds noodzaken in dezen stijl te zingen, hem al de voorschriften daaromtrent, schoon niet meer dan zekere hebbelijkheid verschaffende, doen kennen, en hem in den stelligen waan brengen, hoezeer ten onregte, dat hij uitstekend geslaagd is! De eerste bedriegen zich in hunne meening, de laatste in hunne handelwijze; gene wijl het onwaar is, gelijk wij nader willen aantoonen, dat alleen de ligte stem de verdienste en de roem van eenen zanger is; deze omdat het onmogelijk is, aan eenen leerling met eene zware en ruwe stem enkel door oefening eene volmaakte ligte en buigzame stem te bezorgen. Wij herhalen het, deze is niet volmaakt te verkrijgen, zoo zij niet natuurlijk is; en zoo zij niet volmaakt is, dan valt zij den toehoorder meer vervelende en hinderlijk, dan dat zij hem vermaak doet.

Zonder aangeboren aanleg voor den ligten stijl, verliese men dus geen tijd om dien stijl te verwerken, noch putte men de krachten van borst en stem uit om het zelfs te beproeven. Wanneer een onderwijzer zulk eenen leerling aan zijne zorg ziet toevertrouwen, is hij verplicht hem onverwijld op eenen anderen baan te brengen, gelijk er in het zingen zoo vele zijn, als men manieren en karakters kan bedenken, waarin een zanger met roem te voorschijn zou kunnen treden. Bespeurt de onderwijzer intusschen niet meer dan eenen matigen aan-

leg, zoo trachte hij dezen, op den geschikten tijd te ontwikkelen en te versterken zooveel de vatbaarheid van den leerling veroorlooft, al ware het enkel om aan deszelfs eigendommelijk karakter, hetgeen zich begint te vormen, eene gelegenheid te meer tot veelzijdige beschaving te verschaffen. Elke stem, hoe klein en beperkt die ook wezen moge, zal, zoodra zij niet van allen aanleg verstoken is, haren eigenaardigen en natuurlijken stijl ontdekken kunnen. De groote zwaarigheid intusschen bestaat in het doen dezer ontdekking, zijnde het eerst daarna mogelijk zich met vrucht met het ontwikkelen, beschaven en los maken der stem bezig te houden. — Het zal naauwelijks herinnering behoeven, dat hieraan niet te denken valt, als niet vooraf de zuivere verbinding der stemregisters, waarover in het eerste hoofdstuk gehandeld werd, geheel en al verkregen is. Wanneer dit punt niet zorgvuldig is ter harte genomen, zou de thans bedoelde oefening allerna-deeligst op de verdere beschaving der stem werken, zoo wat derzelve helderheid, als wat derzelve gelijkmatigheid aangaat.

Het zou hier niet te pas komen, om alle gangen en figuren, die in den zang voorkomen, in de bijzonderheden na te gaan. Wij zullen ons alzoo tot de voornaamste bepalen en aan de onderwijzers overlaten, om zorgvuldig de meest geschikte voor elken hunner leerlingen daaruit te kiezen, ter dagelijksche beoefening. De een toch zingt met gemak oploopende tertsen gangen, terwijl zijne stem traag en weérbarstig is in het tegenovergestelde geval; een ander vindt geene moeite bij de teruggaande, maar

destomeer in de opgaande beweging. Evenzeer treft men meermalen stemmen aan, die stug en onhandig zijn voor het zingen van triolen of sextolen. Wil men nu dergelijke stemmen dwingen tot het uitvoeren van hetgeen met hare natuur strijdig schijnt, zoo vreezen wij dat er groot nadeel uit zal ontspruiten en de leerling, bij al te lang aanhouden, wellicht buiten staat gesteld zal worden zelfs andere oefeningen voort te zetten.

Met opzigt tot dezulken, die moeite hebben, om de gangen, welke zij gemakkelijk opwaarts zingen, even gereedelijk nederwaarts uit te voeren, of opwaarts die, welke zij gemakkelijk nederwaarts nemen, raden wij hen geenszins af te wijzen of te veronachtzamen. Met gepaste dagelijksche oefening en geduldige volharding in overeenstemming met de eigenaardige behoefte, laten zich deze moeilijkheden overwinnen; verstandig gekozen *solféges* zijn er zeer dienstbaar toe, vooral wanneer men ze van tijd tot tijd met gelijksoortige gangen weet te vermengen en af te wisselen.

Niet minder zorg en behoedzaamheid is er te besteden aan leerlingen, die met gemak en met een zeker genoeg triolen en sextolen duidelijk voordragen; bij eene goede leiding is van deze geschiktheid veel goeds te verwachten voor het verkrijgen van eene ligte en levendige manier, die tot velerlei afwisseling in staat stelt en uitzigt geeft om bij verdere volmaking evenzeer in vele andere manieren met roem te slagen. De vroegtijdige oefening van den triller kan hier vooral ook plaats vinden en is

niet te verzuimen, ten einde deze bevoorregte stemmen in allen deele wel uit te rusten.

De zoogenaamde *volatile* of gezwinde loop behoort geheel te huis bij den ligten stijl van zingen. Al wie slechts eenigzins dezen stijl beoefent, moet alle vlijt besteden om zich daarin te bekwamen. Dit figuur wordt opgaande en neergaande gebezigd; en wordt het *enkel* genoemd, wanneer het niet het octaaf te buiten gaat, terwijl het anders *verdubbeld* wordt geheeten. Elke dezer verschillende toepassingen heeft zijne bijzondere zwarigheden, op het overwinnen waarvan men zich dus moet toeleggen.

Onder alle gangen en figuren van den zang is er geen, waarvan meer in elke omstandigheid gebruik is te maken; deze figuur vindt even goed zijne plaats bij vrolijke en levendige, als bij ernstige en meer slepende of dragende onderwerpen, en kan ter versiering strekken bij alle noten met orgelpunten en is dikwijls alleen voldoende, terwijl er tot meerdere versiering slechts een triller bijgevoegd behoeft te worden. Wanneer ook slechts de enkele gezwinde loop goed op zijne plaats staat, kan zulks verband, klem en levendigheid verschaffen aan de daarop volgende passage, zoowel in den vrolijken als in den ernstigen stijl. De verdubbelde loop is buitengemeen opwekkende, wanneer men die weet te pas te brengen bij zulk eene cadens, welke strikt op de maat sluiten moet. Het komt er dan vooral op aan zoodanig te verdubbelen en tevens te schakeren, dat dit laatste niet verzuimd wordt, maar zeer nauwkeurig het geval is.

De wijze, waarop men de *volatile* moet oefenen,

om er steeds naar verkiezing een behoorlijk gebruik van te kunnen maken, heeft veel overeenkomst met de studie der zweltoon. Om het wel te doen, mag de adem niet dan trapsgewijze uitvloeijen; nadat de eerste voorbereidende noot genoegzaam en eenigzins breeder aangegeven is, moet de schaal met eenen gelijken en ligten adem, en zonder de stem geweld aan te doen, worden voorgedragen, met vermijding van alle verdere medewerking, dan noodig is, om den loop wel verdeeld ten einde te brengen. — Op netheid en geregelde afmeting komt het hier niet minder aan, dan bij gelijksoortige loopen en gangen, hetzij enkele, hetzij verdubbelde, te midden der gewone in de maat gezongene passages. Eens aangevangen, mogen zij niet afbreken en met dezelfde ademhaling moet men het einde weten te bereiken. Het gewone voorschrift zegt, dat de *volatine* gepareld of korrelig en uiterst gezwind behoort te wezen; wij zijn van hetzelfde gevoelen, maar voegen er bij, dat ook de minste fout of wat eenigzins hinderlijk kan zijn, almede voorgekomen dient te worden.

Niettegenstaande nu deze regels duidelijk genoeg en door de ondervinding der meest ervaren zangers gestaafd zijn, vindt men wel minnervarene, die, bij gebrek aan stem om de eerste noot eenigzins uit te houden, nog minder de kunst verstaan, om den adem zachtjes te verdeelen; waaruit voortvloeit, dat zij de eerste noot onbesuisd uitstooten en, niet in staat om die te bedwingen, geen beter raad weten om zich te redden, dan de keel bijna toe te knijpen. Bij zulk eene verkeerde gesteldheid, kan het niet mis-

sen, of het geluid moet onaangenaam en zwaarmoedig klinken, want de stem wordt in de keel als opgesloten en het weinige, dat naar buiten komt, wordt verzwakt tegen het verhemelte, zoodat men, in plaats van een duidelijken vluggen loop, slechts een heesch geschuifel hoort. Wij herhalen het, het komt hier en bij allen ligtten zang aan op kracht van borst, op eene welafgemeten ruime ademhaling en op eene buigzame keel, zoodat elke noot duidelijk verstaanbaar en desniettemin in de snelste opvolging te voorschijn kome. Er is een zekere tijd noodig om dit alles meester te worden en aanhoudende vlijt, ten einde zich niet met de halve bereiking van het doel tevreden te stellen. Deze tijd en inspanning zullen echter niet nutteloos besteed zijn, daar men er eene goed afwisselende en aangename manier door zal verkrijgen.

Het zingen van halve-toonen-reeksen op- en nederwaarts vordert insgelijks eene vrij aanzienlijke mate van losheid der stem en bovenal de meeste zuiverheid in het aangeven der toonen; maar is zulks met gepaste oefening te verwerven. Bij genoegzame geschiktheid kan men den leerling al spoedig eene voorbereidende *solfège* in eene bedaarde beweging laten zingen, opdat hij elke afzonderlijke lettergreep of notenbenaming ten duidelijkste moge doen hooren. De onderwijzer moet hierbij veel geduld oefenen, omdat de beoogde verdere studie op haar zelve zeer bezwaarlijk is en lang volgehouden inspanning vereischt. De gedachte *solfège* moet echter met geene kwijnende stem worden gezongen, hoe bedwaard ook overigens; maar

behoort de stem integendeel goed gedragen en de zuiverheid van toon wel verzekerd te worden, opdat elke noot de bepaalde graden van zacht en sterk doe hooren en de geheele loop of toonladder van het begin tot aan het einde onberispelijk zij. Uit zulk eene juiste voordragt zal de deugdelijkheid van den onderwijzer evenzeer blijken als de verdienstelijkheid van den leerling.

Wij zullen nu nog spreken van een drietal zangmanieren, welke men steeds gerekend heeft tot den ligten stijl te behooren en welke ook bijzondere opmerking verdienen, uit hoofde van de moeijelijkheid om ze goed uit te voeren. Wij rekenen daartoe het zingen van zich herhalende noten, het zingen van gebroken accoorden en het zingen van meer verwijderde sprongen. Bij elke dezer manieren staat al weder als eerste vereischte op den voorgrond, geheel meester te zijn van het bedwingen en sparen van den adem en tevens van het volkomen zuiver aangeven der toonen.

De eerstgenoemde manier is zeer moeijelijk, zal zij beantwoorden aan hetgeen er bij gevorderd wordt. Terwijl zij bestaat uit eene figuur van vier of meer noten, waarvan er ééne hooger of lager, doch alle de overige van gelijke hoogte zijn, zie fig. 13, zoo is de zwaarigheid hierin gelegen, om dezelve met de meeste snelheid en desniettemin met de meeste juistheid niet slechts aan te geven, maar met bevallige schakering te zingen. Blijft dit laatste achter, zoo onttaardt het in iets, dat met geen anderen naam dan van gekakel is aan te duiden. Het schijnt dat de groote moeijelijkheid deze zangmanier

in onbruik heeft doen geraken. In werken van latere componisten dan MOZART (*) wordt dezelve schaars aangetroffen en de groote zangers en zangeressen van de negentiende eeuw hebben zich onthouden van er mede te willen schitteren. Het zij voldoende er hier melding van gemaakt te hebben en het moge ter opwekking strekken voor een of ander buitengewoon talent, dat met de hoogste losheid van stem de verdere geschiktheid meent te bezitten, welke noodig is om de gevorderde moeilijke en langdurige oefeningen te ondernemen, die enkel uitzigt geven kunnen op het bereiken van de volmaaktheid in dit opzigt.

Meer gebruik wordt er nog steeds in alle soorten van zang en op verschillende wijzen gemaakt van het zingen van gebroken accoorden, ofschoon het al weder niet aan alle stemmen gegeven is, er in te kunnen slagen, aangezien er voornamelijk een groote omvang van stem toe noodig is. Meent een onderwijzer er bij zijnen leerling aanleg voor te bespeuren, dan kan hij denzelven oefenen met eene *solfège*, waarin dergelijke gangen voorkomen, welke aanleiding geven om de stemregisters gelijkelijk te beschaven, opdat deze zich ook hierbij, door aanhoudende studie, ten naauwste verbinden en ineensmelten. De onderwijzer moet in den aanvang behoedzaamheid gebruiken met de soort van gangen

(*) Zie in de *Tooverfluit* de groote aria van de Koningin der Nacht.

en met de snelheid der beweging, zoodat den leerling tijd gegeven wordt om elken toon zuiver aan te geven en tevens om zich niet te veel te vermoeijen. Het wijst zich van zelf aan, als de leerling genoegzaam gevorderd is, om eenige meerdere snelheid aan te nemen, waaromtrent men niet te voorzigtig kan wezen, wil men de vereischte duidelijkheid en afgemetenheid van elken toon leeren bewaren. Dit wil niet zeggen, dat men stootende (*staccato*) behoort te zingen of elke noot geheel afgescheiden van de andere; integendeel, naar onze meening beantwoordt het eerst dan aan het vereischte, wanneer de eerste noot iets meer aangezet wordt en de overige drie, vijf of meer, die dezelfde figuur uitmaken, naauwkeurig verbonden zijn, waarbij zich tevens het zachte en sterke zal doen bespeuren, dat zoo noodig is om goeden smaak in geheel de voordragt te brengen. Eindelijk is het niet geoorloofd om den zang door on gepaste ademhalingen af te breken.

Het zingen van groote sprongen, waarover wij in de laatste plaats spreken wilden, valt niet minder in de termen der oefeningen, die enkel door meer gevorderden, van bepaalden aanleg hiertoe voorzien, kunnen ondernomen worden. Het levert groote zwarigheden op, en er is eene krachtvolle stem toe noodig, die tevens welluidend en buigzaam is en even veel gemak vindt voor de lage als voor de hoogere toonen, al geldt het ook eene bovenstem, sopraan of tenor. Zonder deze voorregten behoeft men de studie naauwelijks te beproeven; deze althans is niet

met geweld te overwinnen, en staat geheel op zich zelve, afgescheiden van alle andere studien. Het toonaanheffen, bij voorbeeld, hoe goed men dit voor alle andere gevallen meester zij, moet hier als van voren af aan geoefend worden, ten einde de stem er aan te gewennen, om plotseling en meermaals achter elkander van eene der laagste op eene der hoogste noten te springen, of omgekeerd, en zulks steeds met de meestmogelijke zuiverheid. Men denkt wel eens, dat dit vrij gemakkelijk is, maar men bedriegt zich, want, boven en behalve dit volmaakt zuiver aanheffen der toonen, is het een vereischte, de stem in de beide uitersten, zoowel opwaarts als nederwaarts, tegen zich zelve, als het ware, te doen opwegen. Natuurlijkerwijze wordt elke op zich zelf lage toon golvende (*vibrende*) gezongen of althans krachtig uitgehouden, al naar dat de gelegenheid dit vordert, en de hooge toon zal steeds met zachtheid dienen behandeld te worden, opdat men tusschen de beide stemregisters eene welgeëvenredigde betrekking behouden moge.

Niet minder noodig is het de rigtige uitvoering dezer zangmanier te doen vergezeld gaan van het *portamento*, aangezien zonder het verbinden der eerste noot aan de tweede, het loslaten of afstooten ontstaat; zie fig. 14.

Intusschen kan het evenzeer geoorloofd zijn eene noot, waar een sprong op volgt, los te laten of af te stooten, wanneer zulks te pas komt, om meer levendigheid bij te zetten aan het slot van een stuk of van een zeker gedeelte, of om eene plaats, die

daartoe bij uitstek geschikt schijnt, sterk te doen uitkomen, of ook, en hierbij is het zelfs een vaste regel, vóór eene *syncope*; zie fig. 15 en 16.

De veiligste wijze om het zingen van sprongen meester te worden, is het te oefenen met lange, zuiver aangegeven en wel gedragen noten, waarbij men niet menigvuldiger ademhaalt, dan eene verstandige zorg voor de krachten van de borst vordert. Zoo doende zal het zingen in eene meer vlugge beweging, of van korter noten, minder moeite kosten.

De oefenings-*solfège* moet verder niet enkel regelmatig, maar ook onregelmatige sprongen behelzen, opdat deze naderhand geene verdere zwarigheden mogen opleveren, en onderzoekte men eindelijk zorgvuldig, welke regels of kunstgrepen met vrucht aan te wenden zijn bij het oefenen der opwaartsche sprongen, als welke de meeste moeite kosten. Voor één gebrek willen wij in het bijzonder waarschuwen, omdat zoo vele overigens vrij bekwame zangers er aan onderhevig zijn; het uiterst zacht voordragen der lage en het bijna uitschreeuwen der hooge noot. Dit is zeer hinderlijk voor de toehoorders en er behoort vooral op gewerkt te worden om beide de noten van eenerlei geaardheid te doen wezen.

In het algemeen vordert al wat tot den in dit hoofdstuk bedoelden stijl van zingen behoort, de uiterste voorzigtigheid gepaard met beleid en berekening, want hoe vlugger men daarbij wil te werk gaan, hoe meer gevaar men loopt van te struikelen en zich belagchelijk te maken, zoo men niet de oogenschijnlijk geringste bijzonderheden bedacht, met naauw-

gezetheid geoefend en voor zich zelven geregeld heeft. Zelfs zij, die met zulk eenen voortreffelijken aanleg begaafd zijn, dat zij zonder eenige studie met gemak alles kunnen zingen, wat hun voorkomt, mogen deze waarschuwing niet uit het oog verliezen. Gerust op, zoo niet meer of min ingenomen met zich zelve, zingen zij meestal zonder nadenken, al wat afwisseling en verscheidenheid te weeg brengt, en behouden zodoende steeds hunne éénige manier, terwijl zij evenmin bedenken dat, bij vervolg van tijd, stem en borst derzelve jeugdige kracht verliezen en zij buiten staat zullen zijn niet slechts om op het ingeslagen spoor voort te gaan, maar zelfs om eene dan meer geschikte manier aan te nemen. Het opvolgen en beoefenen van de regels der kunst kan hen voor dit een en ander vrijwaren, en mogen zij evenmin, als de onderwijzers, zich ontslagen rekenen van de verplichting om zich met de gewone en geregelde studien, welke van alle soorten van stem zonder onderscheid gevorderd worden, naauwkeurig bezig te houden. De meer voordeelige aanleg zal deze studien des te gemakkelijker doen vallen, terwijl dezelve door meerdere beschaving meerdere waarde zal verkrijgen en welligt buitengewone gevolgen te weeg zal brengen. Daarenboven zullen verschillende gebreken, die aan de bedoelde natuurzangers eigen zijn, langs den aangewezen weg voorgekomen of verwijderd worden:

Deze gebreken zijn van allerlei aard. Eenige zijn er bij voorbeeld, die meenen wel te doen met de eerste en de laatste van elk viertal of ook van elk

drietal noten in alle loopen of passages zeer sterk aan te geven of te accentueren, en de ééne of beide tusschen invallende noten bijna geheel te verzwijgen; dit is niet ligt zingen, maar onregelmatig; en aan wansmaak, zoo niet aan overdrijving van smaak, te wijten. Andere doen hun best om elke noot buitengemeen sterk te doen hooren, hetgeen ten gevolge heeft, dat alle schakering verloren gaat en alzoo die bevalligheid, welke de smelting van het geluid te weeg brengt en den zang behoorlijk en volmaakt doet worden, geheel gemist wordt. Deze onhandige ruwheid geeft een smakeloos gezang, waar enkel de naam van kraaijen op is toe te passen. Nog andere denken hun zingen ligt te maken door de tong krachtig te doen medewerken, ook dit is verkeerd, want de gedurige beweging der tong belemmert de juiste uitspraak van den klinker, die gezongen moet worden, en doet veeleer eene menigte andere klinkers ontstaan, waardoor de passage onnaauwkeurig en de zanger belagchelijk wordt.

Ieder, die zich voor deze uitersten wil wachten, moet zich steeds herinneren, dat de schoonheid van alle soorten van passages bestaat in het volmaakt en duidelijk aangeven van elke afzonderlijke noot, waarbij de mond welstandig en de tong onbewegelijk wordt gehouden. Dit laatste is van zoo veel belang, dat groote zangers zich dikwijls veel moeite gaven om de tong zoodanig te buigen, dat dezelve in het midden als het ware gootsgewijze uitgehold was, opdat het stemgeluid bij het uitstroomen geenerlei beletsel mogt vinden. Wanneer zich bij dit

alles paart eene ligte beweging in de keel en de hebbelijkheid om de stem met de borst te beheerschen, dan zal elke passage van het begin tot aan het einde behoorlijk kracht bezitten. Het aanhoudend oefenen van *vocalises* is zeer doelmatig om de stem regt los te maken en derzelve gebreken te ontdekken en tegen te gaan. Men zorge slechts met de meeste oplettendheid, om aan elken klinker gedurig zijnen eigen klank te geven van den beginne af aan en zonder den zang zelve te hinderen. Geeft men, bij voorbeeld, aan de *e* niet derzelve juisten klank, dan wijkt zij af naar *i* of *u* en wordt hinderlijk. Deze twee klinkers zijn ook steeds ongeschikt geacht om grootere passages of cadenzen op te zingen; men vermijdt het zooveel mogelijk op de *o*; maar de *a* en *e* zijn ten allen tijde hiertoe bij voorkeur gekozen, zoodat ook op dezen vooral de oefeningen tot het losmaken der stem worden gehouden.

Hiermede het voornaamste, wat bij het zingen zelve valt op te merken, meenende afgehandeld te hebben, sluiten wij dit hoofdstuk met eene algemeene raadgeving aan alle jonge zangers, die wij wenschen dat zij steeds in levendig aandenken mogen houden.

» Tracht er naar, jonge lieden, om, wanneer gij in het openbaar zult zingen, nooit beschroomd, nooit zwaarmoedig, nooit vreesachtig te zijn. Er is kracht, moed en onversaagdheid noodig, anders wordt alles gebrekkig, kwijnende en onvoldoende. De beschroomdheid is aan alle eerstbeginnenden ei-

gen; daarom zal een verstandig onderwijzer zijnen leerling er gaande weg aan gewennen, om voor andere te zingen; eerst voor eenige vrienden en bekenden en daarna trapsgewijze in meer talrijke gezelschappen. Dit zal u kloekmoedig doen worden; maar wacht u voor onbeschaamdheid en stoutmoedigheid!"

»Zorgt voorts bij het zingen steeds u zelve te beheerschen; weest niet verstrooid, noch afgetrokken, noch ook onvergenoegd of onwillig. Men is niet altijd in dezelfde gemoedsgesteldheid; men is dan eens vrolijk en levendig, dan weder beschroomd en neerslagtig; jonge lieden moeten zulk eene onaangename gesteldheid op den dag, waarop zij in het openbaar zullen zingen, weten te overwinnen; zij moeten zich zelve er toe weten te brengen, om vrolijk en opgeruimd te wezen door kracht van ziel en eigen wil, doch zonder de toevlugt te nemen tot zoodanige middelen, die eene zekere overprikkeling en bedwelming te weeg brengen, maar, uitgewerkt hebbende, verdooving van lichaams- en zielsvermogens nalaten, tot welker verdrijving nieuwe prikkels zouden noodig wezen. Tegen dergelijke opwekking waarschuwen wij u ernstig.» (*)

De aanbevolene innerlijk te weeg gebragte opge-

(*) Nuttige waarschuwingen en raadgevingen voor allen, die zich op den zang toeleggen en die kunst beoefenen, zijn onder anderen te vinden in het stukje: *Gezondheidsregelen voor de stem*, enz. Amst. Wed. VAN HULST, enz. 1830; 16 bl. in gr. 8°.

ruimdheid en vrolijkheid alleen zijn het, welker invloed zoo bijzonder heilzaam medewerkt tot eene gelukkige uitvoering; want zij bepalen den zanger geheel bij hetgeen hij doet, en maken dat hij er genoeg in vindt; hij ziet vooruit, wat er volgt; dit heilzame vooruitzien verzekert den goeden voortgang, maakt het welslagen gemakkelijk voor den zanger, aangenaam en bevallig voor de toehoorders; en even zeker, als de stijve, onvergenoege, gedwongen voordragt van een slepend en onbevallig gezang de toehoorders naar het einde doet verlangen, zoo houdt de levendige, vrolijke uitboezeming van een opgewekt gezang hunne aandacht onafgebroken gespannen en doet hen steeds naar meerder wenschen.

HOOFDSTUK VIII.

Over het recitatief en de verdere kundigheden, die voor eenen zanger noodig zijn.

Of eene klankvolle, welluidende en daarbij welgeofende en welgevormde stem alléén toereikende zij, om den naam van eenen grooten zanger te kunnen vestigen, is eene vraag, welke niemand, zoo hij er goed over nadenkt, geheel toestemmende zal beantwoorden. Er is ook eene ruime mate van uiterlijke beschaving noodig, om zich voor alle gevallen eene smaakvolle voordragt eigen te maken. Uit dit oogpunt beschouwd, staat de zanger gelijk met den redenaar; taal- en geschiedkunde vooral zijn voor beiden onmisbaar, en de kennis van vreemde talen zal voor elken zanger nuttig zijn, wanneer hij zich in verschillende oorspronkelijke stijlen wil oefenen, want met ondergeschoven vertaalde teksten gaat alle juiste uitdrukking toch meestal geheel te loor. Om zelfs het eenvoudigste zangstuk naar eisch voor te dragen, behoort de zanger toch de meerdere of min-

dere kracht van elk woord wel te vatten en tevens aan zijne toehoorders weten te doen gevoelen. Verstaat hij dit nu niet, zoo zal een groot deel der gewaarwordingen en aandoeningen, welke zijn gezang moest opwekken, geheel achter blijven. Wanneer daarmede onkunde in de geschiedenis gepaard gaat, zoo kan een zanger tot belagchelijke ongerijmd- en tegenstrijdigheden vervallen. Het zou niet veel moeite kosten, hiervan eenige proeven, als voorbeelden, bij te voegen.

Bij het voordragen van een recitatief is het bovenal, dat de gelijkenis tusschen een zanger en een redenaar het meest is op te merken. Daarbij immers is de zanger meer, ja bijna geheel aan zijn eigen gevoel overgelaten. Hetgeen hem staat voorgeschreven is naauwelijk meer dan eene schets te noemen, als bepalende het zich tot de toonhoogten, waarop hij zoo goed als reciteren moet, terwijl het korter of langer aanhouden van elken lettergreep hem vrij staat en daarmede tempo en maatverdeling worden opgeschorst. Men zal dit te beter inzien, als men nagaat dat het recitatief oorspronkelijk in gebruik werd gebragt, ten einde den minder aangename indruk van eene alleen- of zamenspraak tusschen de gezongen gedeelten der groote zangstukken voor te komen. Bekwame zang-componisten, dit steeds voor oogen houdende, dragen zorg de recitatieven zeer eenvoudig te schrijven en te dien einde niet slechts te blijven binnen den natuurlijken omvang van elke stem, maar ook zoo naauwkeurig mogelijk den natuurlijken spreektoon en spreekwijze na te bootsen, zoodat de indeeling der volzinnen

en der zinsneden met de zin- en scheiteekens duidelijk kan bemerkt worden.

Het zingen der recitatieven, onverschillig van welke soort, hetzij namelijk dat dezelve hoogsteenvoudig enkel met een gering accompagnement, hetzij dat dezelve meer breedvoerig en met meerdere instrumenten vergezeld geschreven zijn, behoort wel is waar met juist inacht nemen der bedoelde toonhoogten en alzoo duidelijk geïntoneerd, maar toch overigens zoo los en vrij plaats te hebben, dat het bijna overeenkomt met eene goede gesprokene declamatie. Het is alzoo te veel zingen, als men de toonen aanhoudend gebonden voordraagt en uit het oog verliest, dat de onderscheidene uitdrukkingen steeds merkbaar gemaakt moeten worden door het versterken of verflaauwen, het afbreken of inhouden der stem, gelijk elk beschaafd man zulks bij het spreken en bij het voorlezen van iets weet te doen of wel als van zelve dit doet. Een krachtig hulpmiddel ontleent een recitatief uit het gepast aanbrengen van den voorslag of den muzikalen nadruk, gelijk het wel eens wordt genoemd. Deze sierlijke zangmanier, welke zulk een bijzonder gewigt heeft, als men die wel weet te gebruiken, bestaat uit het vertragen van den voorgeschreven toon door diegenen, welke ééne noot hooger is; en wordt deze manier vooral gebezigd wanneer twee lettergrepen van hetzelfde woord op een en denzelfden toon en dus op twee gelijke noten geplaatst zijn. Het komt er bijzonder op aan, op welk eene wijze men zulks doet, gedragen of gestooten. Dit hangt af deels van den geest der woorden, want er laten zich

even goed teedere als gramstorige, ernstige als schertsende aandoeningen mede uitdrukken en opwekken, deels ook van de taal, waarin men zingt, want in de Italiaansche laat het zich meestal geschikter aanwenden, dan in onze meer noordelijke talen. Een zanger moet ook hiermede zijne kunde en goeden smaak aan den dag leggen, dat hij dit alles wel weet te onderscheiden en uit te drukken. Zijne wetenschappelijke studien zullen hem hieromtrent moeten voorlichten en zouden wij evenwel de jonge lieden aanbevelen om hunne oefeningen in dit opzigt almede reeds te beginnen, terwijl zij zich nog onder de leiding van een ervaren onderwijzer bevinden.

Eene scherpe beoordeeling van het gebrekkig voordragen van recitatieven en daarmede tevens eene nuttige vermaning voor allen, aan wien dit te pas kon komen, treft men aan in het werk van den reeds aangehaalden zangonderwijzer P. F. TOSI. Hij zegt: »Bij de recitatieven hoort men tallooze ge-
»breken en onverdragelijke verkeerdheden. De een
»zingt het recitatief op het tooneel geheel op de-
»zelfde wijze als in de kerk of in eene kamer; het
»is een onafgebroken zingen, waarbij men inslaapt;
»andere maken er te veel werk van en verdooven
»de toehoorders, terwijl weder andere het als in
»stille opzeggen; deze draagt het verward en slordig
»voor, gene doet het stootende en afgebroken; er
»zijn er, die het niet begrijpen, en andere, die
»het niet doen begrijpen; de een smeekt, de ander
»verwenscht steeds; deze lacht, gene weent bij al-
»les; men hoort enkel praten, of niet dan fluiste-

»ren; er zijn er die schreeuwen, huilen, losbars-
 »ten; maar onder alle verkeerdheden is deze de
 »grootste, dat er niet gedacht wordt aan eenige
 »verplichting om eenen beteren weg in te slaan." —
 Het geeft een geringen dunk van de kunstliefde en
 het schoonheidsgevoel der zangers, wanneer zij dat
 gedeelte der muziek, dat het naast aan het drama-
 tische grenst, voor eene gemeene of verachtelijke
 zaak houden, terwijl zij uit eigene ondervinding en
 uit ervaring met andere zeer goed weten moesten,
 dat een verstandig en smaakvol voorgedragen reci-
 tatief evenveel toejuiching verschaft als de voortref-
 felijkst gezongene aria. — Middelmattige zangers ver-
 kregen menigwerf hunnen roem enkel door hunne
 bijzondere verdiensten in het zingen van recitatie-
 ven. Van de andere zijde beschouwd, ligt er ook
 iets bekoorlijks in een goed recitatief. Terwijl het
 aan het gehoor eenige rust verschaft, als verpoozen-
 de de meer levendig en sterk gekleurde zangstuk-
 ken, wekt het de aandacht der toehoorders ook
 daardoor op, dat het meer tot het verstand alleen
 spreekt, de omstandigheden en voorvallen te meer
 begrijpelijk maakt en den voortgang der handeling
 bespoedigt.

Als een der laatste, maar tegelijk als een der
 hoogste niterlijke vereischten in eenen zanger moeten
 wij nog opgeven, dat hij meester moet zijn van
 zijne houding en gebaren. Alle zang en bovenal de
 voordragt van recitatieven zal koud en laf wezen,
 zoo die niet gepast daardoor vergezeld wordt. Dit
 geeft veel kracht, uitdrukking, levendigheid en te-
 vens invloed aan eenen zanger, zoowel als aan elken

redenaar , om van het tooneel niet te spreken. Hier zal iedereen toch toestemmen dat zulks onmisbaar is , terwijl men het welligt bij eenen redenaar en zanger van minder belang zal rekenen. Ongetwijfeld moeten deze laatste zich weten te wachten voor alle die bewegingen , die behooren tot hetgeen men onder »handeling» verstaat. Dat hunne houding en gebaren daarom niet steeds en in alle omstandigheden dezelfde , of eerder nog altoos koud en stijf moeten zijn , zal toch wel niemand , die smaak en gevoel voor kunst heeft , ooit beweren kunnen. Wij willen dus hieromtrent ook nog eenige wenken en onder-richtingen laten volgen.

Het is een verkeerd begrip , de houding en de gebaren van eenen zanger enkel aan de natuur over te laten. Er wordt wel degelijk kunst en oefening toe gevorderd. Wij ontkennen geenszins , dat er personen en volken worden gevonden , die in dit opzigt meer natuurlijken aanleg bezitten , dan andere ; maar aanleg alleen is niet voldoende , om eene zaak te verstaan ; bij jonge lieden met veel aanleg wordt gelijke studie en oefening ter ontwikkeling en beschaving gevorderd , als bij zulke , welke de natuur minder ruim bedeed heeft. Men zegt dikwijls , en met alle regt , dat houding en gebaren natuurlijk en ongekunsteld moeten wezen , dit beteekent evenwel niet , dat men de goede handelwijzen ten deze niet zou behooren te bestuderen ; het beteekent slechts dat het uiterlijke vrij moet zijn van verwaandheid , aanmatiging en overdrijving , en dat het moet overeenstemmen met het karakter en de gezegden van den voorgestelden

persoon. Dit is het, wat meer bepaald »natuur'' heet en ook juist waar men het meest op studeren moet, om het te verkrijgen en meester te worden. De aangeborene natuurlijkheid gaat niet verder dan het gelaat en de min of meer bevallige beweging der armen.

Ofschoon de kunst der gebaren geene vaste en bepaalde regelen voor deze of gene bepaalde omstandigheid voorschrijft, zoo doet zij toch algemeene opmerkingen kennen, welke voldoende zijn, om zich er verder naar te kunnen gedragen. De bijzondere voorschriften voor dezen of genen stand zijn alleen op ervaring gegrond en moeten uit een rijp oordeel voortvloeijen of verkregen zijn door het menigvuldig waarnemen van groote redenaars en tooneelkunstenaars. De algemeene regelen zijn geheel beschouwelijk en kunnen met een' goeden onderwijzer of uit boeken worden aangeleerd.

Onder deze algemeene regelen is eene der voornameste, hoe men zich bevallig en welvoegelijk moet weten voor te doen of op te komen. Dit zal nog ruim zoo goed door eenen dansmeester worden onderwezen, daarbij toch geldt het de beste wijzen om de voeten te zetten, de armen en het hoofd te houden en te bewegen, als ook de gepaste beweging van geheel het ligchaam. Goed onderrigt in het schermen en in het paardrijden is al verder zeer doelmatig, zoo voor het geval, dat een zanger zich verder en meer bepaald aan het tooneel wijdt, waar dergelijke oefeningen veelvuldig te pas kunnen komen, als ook wijl het kracht, los- en vlugheid aan het ligchaam verschaft.

De gelaatsuitdrukking of gelaatsverandering is eene zaak, welke bij den zanger schier even belangrijk als bij een' tooneelkunstenaar is. Zonder hierin zoover te mogen gaan als deze, behoort gene toch geheel meester er van te zijn, en zich nu eens trotsch, gramstorig of vertoornd, dan weder kalm, goedhartig, teeder en liefderijk te kunnen vertoonen, al naar dat de uitdrukking of indrukken, die hij geven of maken wil, het vorderen. Het moeilijkst is, dit alles natuurlijk en gepast te doen, en moet een zanger in het oog houden, of hij alleen, en dus enkel voor zijne toehoorders, dan of hij met een' of meer anderen zingt, bijzonder wanneer dit is in duos, trios of dergelijken, welke uit stukken zijn ontleend, waarbij meer of min handeling gerekend wordt plaats te grijpen. Zou het niet eene grove fout wezen, met een onverschillig gelaat het berigt of ook het verhaal van een gelukkig of ramspoedig voorval, klagten of gelukwenschingen, smeekingen of verwijten aan te hooren? Een zanger moet dan ook steeds aandachtig en oplettend zijn, hetzij hij zelf of dat een ander, al ware het ook slechts het orkest of het accompagnerende instrument, iets voordraagt. Hij behoort zich steeds als een deel van het geheel aan te merken, en tot in schijnbaar geringe bijzonderheden het goed gelukken van hetgeen hij uitvoert te bevorderen. Door verstrooid of koel te zijn beledigt hij evenzeer zijne toehoorders, als hij zich blootstelt aan misgrepen van verschillenden aard, die elk deskundige zich ligtelijk kan voorstellen, zonder onze aanwijzing. Tot de ernstig af te keuren verstrooidheid, die wel eens voor vrijmoedigheid moet doorgaan, brengen wij de niet

zeldzame gewoonte van vele zangers, om gedurende dat zij zwijgen moeten, of ook zelfs terwijl zij zingen, de zaal rond te zien, de toehoorders op te nemen, vrienden en bekenden te groeten en alle dergelijke onwelvoegelijkheden, welke nadeelig zijn voor de goede uitwerking van het voorgedragene en tevens voor den goeden naam van de zangers.

Dat deze voorts de woorden zoowel als de muziek hunner partijen naauwkeurig uit het hoofd moeten kennen, mag overtollig schijnen hier te herinneren. De wenk kan intusschen nuttig zijn; want door zich te verlaten op de partij, die men in handen heeft, op den orchestmeester of ook op de medezangers, legt men zich aan banden, wier invloed dikwijls maar al te zichtbaar is, en grootelijks de vrije natuurlijke voordragt, hoe goed deze overigens zijn moge, belemmert en benadeelt, al ware het bij voorbeeld enkel hierdoor, dat men niets vooruitziet, maar bij elke noot sehier van het oogenblik afhangt.

HOOFDSTUK IX.

Over de middelen , door jonge lieden aan te wenden , om wèl te slagen in hunne zangoefeningen.

Het ligt buiten ons bestek , na te sporen , langs welken weg het mogelijk is , om jonge lieden het best en het kortst voor den zang op te leiden : wij beoogden slechts wenken en onderrigtingen te geven omtrent de werkelijke uitvoering en trachtten alle afgetrokkene beschouwingen te vermijden. Men versta ons echter wel , en leide hieruit geenszins af , dat wij alle regelen en voorschriften verwerpen. Het tegendeel hiervan zal in den loop van dit werk overvloedig gebleken zijn. Laten trage zielen , die volhardende werkzaamheid schuwen , uitroepen , dat de grondbeginselen en regelen der kunsten nuttelooze banden zijn , overtollig en onopvolgbaar voor vindende en scheppende geniën , als welke zich wel zonder zulke hulpmiddelen weten te verheffen en op hun standpunt te geraken ; laat hen verzekeren , dat de

voorschriften en leerwijzen van onze voorgangers uit hunne kleingeestige en waanwijze inzigten voortvloeiden; zij zullen toch wel de dagelijksche ondervinding niet kunnen weerspreken! Zijn er, in welk vak van kunsten of wetenschappen ook, mannen van erkende duurzame verdiensten te vinden, omtrent welke men verzekerd is, dat zij alle gezette studiën veracht hebben? Is het niet met sprekende bewijzen te staven, dat VIRGILIUS, TASSO, METASTASIO, niettegenstaande de buitengewone gaven, waarmede zij bedeed waren, grondige onderzoekingen en oefeningen te werk gesteld hebben? Ieder, die verstand bezit en billijk is, zal toestemmen, dat in elke kunst, van welken aard ook, verscheidene jaren oefening noodig zijn, om zich met de eerste beginselen gemeenzaam te maken, die tot grondslag en steunpunt der kunst zelve strekken moeten.

De jonge lieden mogen zich dus ten volle overtuigd houden, dat het onvermijdelijk voor hen is, om met de meest gezette naauwkeurigheid, welke zelfs met den toenemenden ouderdom en krachten gelijken tred moet houden, de voorschriften, die in al het voorgaande zijn medegedeeld, op te volgen, en dat van hunnen meerderen of minderen ijver in dit opzigt het welslagen hunner pogingen afhangt.

Wij moeten hier nogmaals herhalen, dat het langdurig zingen van welberekende, opklimmende *solfèges* het eenige van ouds her erkende en steeds geldende middel is, om goede zangers te worden. De groote zangers en zangmeesters van vorige dagen hebben merkwaardige gedenkstukken van dien aard nagelaten. De werken van LEO, PORPORA, HASSE EN

zoo vele anderen bevatten te dien aanzien eene keur van schatten, waarbij onderwijzers, die de grondige vorming hunner kweekelingen bedoelen, niet verlegen zullen staan (*). In die verzamelingen weten zij een' welgeordenden zang, een' afwisselenden stijl en bij dit een en ander nog steeds eene verscheidenheid te vinden, waarmede aan elks behoeften te voldoen is. Men zegt welligt: »maar zulke zangoefeningen zijn in »eenen onderwetschen, lang voorbijgeganen smaak; te- »genwoordig volgt men geheel andere zangwijzen.» Hierop is het antwoord, dat deze aanmerking ongegrond is, aangezien zaken van deze soort aan geene verandering van tijd of smaak onderhevig zijn; dat deze soort van *solféges* integendeel hoogst nuttig is, niet enkel omdat zij door bekwame mannen geschreven zijn, maar bovenal ook omdat zulks dagteekent van den tijd, dat men nog enkel zulken zang toejuichte, waarin een zuivere smaak, juistheid en regelmatigheid heerschten. Een bijkomend voordeel van het zingen van *solféges* der oude meesters is, dat het gehoor van den jongen zanger zich er door gewent aan eene zogenoemde *magistrale* of meesterlijke baspartij, die den zanger behaagt en ondersteunt, en zijne stem wel doet uitkomen; welk een en ander geenszins het geval kan zijn bij eene baspartij, die zelve den boventoon schijnt te moeten hebben, en den zanger meer belemmert, dan wanneer zij enkel ondergeschikt bleef. —

(*) Aan de koninklijke muzikschool te *Amsterdam* wordt eene niet onaanzienlijke voorraad zangoefeningen, uit de scholen van deze en andere meesters, gevonden en gebezigd.

Het is geene overdrijving te beweren, dat de groote voorbeelden, over welker gemis de tegenwoordige tijd zich regtmatig beklagen mag, hoofdzakelijk te danken geweest zijn aan de doelmatige *solféges* en aan de kunst en voorzorgen, waarmede de onderwijzers er gebruik van maakten.

Ten bewijze van de bijzondere zorg der oude zang-
 onderwijzers in *Italië*, brengt de oorspronkelijke schrijver dezer onderrigtingen, MANCINI, ook nog bij, wat hem zelven eens wedervaren is. Op den ouderdom van veertien jaren was hij reeds sedert twee jaren toevertrouwd aan den beroemden LEONARDUS LEO. Deze had de gewoonte, om elke drie dagen voor ieder zijner scholieren eene nieuwe *solfége* te schrijven, daarbij bijzonder de krachten en bekwaamheden van een' iegelijk in het oog houdende. Onder de schoolmakers van MANCINI bevonden er zich eenige van meerderen leeftijd en dus meer gevormd en van sterker borst voorzien, zoodat de onderwijzer hun grootere moeilijkheden voorlag, zoo in den gedragen als in den ligten stijl. Toen nu de onderwijzer hem eens eene naar gewoonte opzettelijk vervaardigde nieuwe *solfége* wilde geven, was MANCINI naijverig op zijne medeleerlingen en tevens onbedachtzaam genoeg, om te zeggen: »mij dunkt, ik zou ook wel de *solféges* » van mijne medemakers kunnen zingen en evengoed » uitvoeren, ofschoon zij ouder zijn dan ik." De voortreffelijke meester gaf aan dezen wensch welwillend toe, hoewel hij de krachten zijns leerlings volmaakt kende en zeer goed wist, hoe ver deze gaan kon, maar met oogmerk, om denzelven eene kleine bestraffing te bezorgen voor zijne verwaandheid. Onze

jongeling begon stout weg aan zijne *solfège*, en slaagde met de eerste gedeelten; het ging hem vervolgens echter als een kind, dat, zonder zijne krachten in het oog te houden, eene groote wandeling onderneemt, doch ter halver weg reeds geheel buiten adem is en uitgeput ter nedervalt. Om van andere zwaarigheden niet te spreken, was het genoeg zelf te bespeuren, dat zijne krachten hem begonnen te begeven, toen het er op aankwam, om de stem te bedwingen en te buigen. De meester zich toen met een lagchend gelaat omkeerende, zeide: »ik heb uw verlangen bewonderd; ik »prijs u deswege; maar ik mag er niet verder aan »voldoen, omdat het een sprong in uwe oefeningen »zou geven en u zelven benadeelen. Ga voort regel- »matig en geduldig te studeren, dan zult gij binnen »weinig tijds uwe kameraden inhalen en met des te »meer eer met hen kunnen wedijveren.»

Onderwijzers en leerlingen kunnen hieruit eene gewichtige les trekken: de eerste, dat zij, het schrijven gewoon zijnde, trapsgewijze opklimmende *solféges* behooren op te stellen, overeenkomstig met de jaren en de krachten der laatste; deze zien er uit, dat zij geene andere *solféges* mogen kiezen of verlangen, dan die voor hunne krachten berekend zijn. Dan eerst ontwikkelt ook de stem zich trapsgewijze, en geraakt zij eenmaal langs den zekersten weg tot eene gewenschte uitkomst. — Als zangonderwijzers de studiën hunner leerlingen niet op den gepasten leeftijd met beleid doorzetten, dan zijn zij nooit zeker vervolgens hierin te slagen; want dan ontbreekt ras de natuurlijke buigzaamheid en tevens zeer dikwijls de geneigdheid tot gehoorzaamheid.

Is deze eerste studie naar behooren volbragt, dan kan de leerling overgaan tot het recitatief, niet slechts ten einde er zich aan te gewennen, om de lettergrepen juist onder de noten te plaatsen, maar bovenal met het doel om zijn toonaangeven zeker te maken en meester te worden van de losse zangwijze der gesprokene recitatieven; want wij zouden het niet aanraden, om even spoedig tot de theatrale recitatieven over te gaan, tenzij dezelve met behoedzaamheid geschreven zijn.

Voor deze tweede oefening moet eene keuze gedaan worden uit de verzamelingen *solféges* en *cantates* van ALEXANDER SCARLATTI, van den ridder D'ASTORGA, van BONONCINI, GASPARINI, BERNARDUS MARCELLO of NICOLAAS PORPORA. Van dezen laatste zijn er onder anderen twaalf gedrukt, die zijnen naam waardiglijk handhaven. — De opgenoemde meesters hebben uitmuntende recitatieven geschreven, en kunnen er geene nuttiger oefeningen aan de leerlingen opgegeven worden: elk recitatief toch bezit zijne eigene melodie, en is voor geene verandering vatbaar, daar het van de natuurlijke voordragt kan noch vermag af te wijken. De voltooiing dezer oefening bevordert reeds op jeugdigen leeftijd eene goede manier van opzeggen, welk talent voor elken zanger almede groote waarde heeft.

Vervolgens is de studie der *madrigalen*, of zangstukken voor meerdere stemmen en meest in den strengen stijl, hoogst nuttig en onmisbaar voor allen, die zich aan den zang wijden of denzelven met vrucht beoefenen willen. Niets is meer geschikt, om te gelijktijd aan het toontreffen vastheid en zuiver-

heid te geven, de borst aan vermoëjenis te gewinnen en aan het gehoor de meestmogelijke scherpzinnigheid te verschaffen, waardoor het onder anderen ook de fijnste maatverdeelingen zal weten te onderscheiden en in acht te nemen. Reeds het zingen van duetten verschaft deze voordeelen, en kan men daarmede aanvangen, om den leerling trapsgewijze die zuiverheid, uitdrukking en smelting in zijne stem te doen verkrijgen, welke noodig zijn, om volmaakt overeen te stemmen met dengenen, die de andere partij voordraagt. Er bestaat een groot aantal twee-, drie- en meerstemmige zangstukken of *madrigalen*, welke de oude meesters met opzet ter vorming van jonge zangers geschreven hebben, en, althaus vroeger, bij alle grondige zangonderwijzers bekend en in gebruik waren. Het is te hopen, dat bij de groote uitbreiding van het beoefenen der muziek in den tegenwoordigen tijd en bij het weder te voorschijn brengen van zoo vele overblijfsels uit vorige dagen, ook de bedoelde gedenkstukken van den goeden smaak bij het beschaven en veredelen van de meest zielverheffende der menschelijke kunstvatbaarheden, meer en meer uit de vergetelheid terug geroepen zullen worden. De ondervinding zou het onderscheid tusschen deze stukken en vele heden-daagsche koren en meerstemmige liederen op het verrassendste in het licht doen komen, en derzelver meerdere fijnheid en voortreffelijkheid doen kennen.

Toen de zangkunst nog meer bepaald en uitsluitend door groote inrigtingen aangekweekt en voortgeplant werd, volgde men steeds eene dergelijke vaste leerwijze zonder afwijking, en noodzaakte men elken leerling stelselmatig en stap voor stap om al de regelen

der kunst door te gaan: hierdoor werden krachtige en deugdelijke stemmen voor alle soorten van zang verkregen. Niet enkel de zangers, maar ook de componisten, die zóó opgevoed werden, spreidden er de heilzame vruchten van ten toon in hunne welberekenende werken. Volgt men niet denzelfden gang, maar deelt men het onderrigt slechts naar omstandigheden mede, dikwijls met zoogenaamde verkorting en bespoediging, dan zijn de gevolgen steeds onvolmaakt, zoo niet gebrekkig, en componisten, die enkel harmonic- of instrumenten-kennis bezitten, leveren bijna nimmer eigenlijke zangstukken.

De jonge lieden behooren niet minder te beseffen, dat zij niet dan in volle rijpheid te voorschijn mogen treden; veelmin mogen zij hunne oefeningen nalaten. Zij bedenken zelden, dat de toejuichingen, welke zij bij hunne voorbarige en gewaagde proefnemingen somwijlen inoogsten, geenszins aan hunne reeds werkelijk bestaande verdiensten zijn toe te schrijven, maar enkel te beschouwen als eene goedkeuring op hunnen ijver en hunne vlijt, én als eene aansporing om op den goeden weg voort te gaan. Welke wezenlijk uitstekende verdiensten toch kan een jongeling of een meisje van zestien of zeventien jaren bezitten? Zij mogen eene goede soort van stem en gelukkigen aanleg doen hooren, maar al het overige, dat slechts door verdere werkzaamheid en bovenal door eigen gevoel en nadenken te verkrijgen is, ontbreekt nog. Het is waar eene bevallige stem, een innemend voorkomen, eene aangename houding en een beminnelijk gelaat zijn, altemaal uiterlijke voordeelen, die toejuiching en toegenegenheid verschaf-

fen ; maar niet zelden laat een jong mensch er zich te veel op voorstaan , rekt op hersenschimmen en verwaarloost zijne studiën . Kwelijk begrepen eierzucht is eene inwendige vijand , die ons inblaast hetgeen regelregt tegen de waarheid en onze eigene meening inloopt , ofschoon hij er ten laatste in slaagt , om ons tot zijne verkeerde meening over te halen , en ons waar belang uit het oog te doen verliezen .

Het zij ten slotte herhaald , onvermoeide arbeidzaamheid , vrijwillige en ongeveinsde leerzaamheid , onbepaalde zucht naar kennis en volmaaktheid ; voorts nederigheid , bescheidenheid en reine zeden : zie daar de hoedanigheden van ziel , die onmisbaar zijn om een groot zanger te worden , geacht en beroemd bij zijne tijdgenooten en bij het nageslacht .